

HOOFSTUK V

Die São João Baptista (1622), die São Gonçalo (1630) en die Santa Maria Madre de Deus (1643)

Porselein van die Tianqi-tydperk (1621-1627) en die Chonzheng-tydperk (1627-1644):

Die São João Baptista was 'n besonder groot karaak wat op 1 Maart 1622 onder die vlagskip die Nossa Senhora do Paraíso uit Goa na Lissabon vertrek het.¹ Die kaptein van die Baptista was Pedro de Moraes Sarmiento. Enkele leidrade word verskaf oor die bou van die skip, naamlik dat die pompe baie klein was omdat dit oorspronklik vir 'n galjoen gemaak is en later vir 'n karaak aangepas is. Die skip was ook met net 18 kanonne toegerus, wat daarop dui dat die skip 'n “nãõ” of karaak van gemiddelde grootte was, vermoedelik net oor die 400 ton, en dit het slegs 350 passasiers en bemanning aan boord gehad het.² Die feit dat die skip swak met wapens toegerus was, was om ekonomiese redes en kenmerkend van die kortsigtigheid van inhalige handelaars wat net belang gestel het in hoeveel vrag hulle Portugal toe kon neem. Op 17 Julie het hulle kontak met die vlagskip verloor en dit het hulle in die weke wat gevolg het, suur bekom. Dit was nie, soos in die geval van die vorige skepe, storms wat die skip se lot beseël het nie, maar twee ander skepe van die VOC, die Mauritius en die Wapen van Rotterdam, wat die Baptista op see aangeval het in 'n geveg wat 19 dae lank geduur het.³ Die karaak, wat ná die lang seereis reeds aansienlik verswak was, is 'n gevoelige slag toegedien en nadat 'n kanonkoeël die ruim getref het, was die bemanning verplig om land te probeer bereik. Op 29 September was hulle naby die strand en het op 30 September anker laat sak om aan wal te gaan. Ná sewe dae het die skip weens nalatigheid van die bemanning omgekantel en 18 matrose het omgekom. Die 297 skipbreukelinge het kamp opgeslaan en 37 dae daar gebly voordat

¹ Axelson, *Dias and his successors*, p. 61.

² Ibid.

³ Boxer, *The tragic history of the sea*, pp. 190-271.

hulle die lang tog noordwaarts aangedurf het.⁴ Hulle bestemming was Maputo, maar weens die bedreiging van die inboorlinge in die omgewing en die vrees dat 'n Portugese skip nie gou daar sou aandoen nie, het hulle Sofala probeer bereik. Na talle ontberings, botsings met inboorlinge en erge hongersnood, het 'n groepie van net 35 persone Sofala uiteindelik bereik, en op die ou end het net 31 van hulle op die eiland Mosambiek aangekom. Dié verhaal is deur die edelman Francisco Vaz d'Almada opgeteken en deur Theal⁵ en Boxer⁶ in Engels vertaal.

Die verhaal van die skipbreukelinge van die São João Baptista, is ook deur 'n oorlewende opgeteken, maar bevat min besonderhede. Die topografiese gegewens is veral skraps sodat dit nie maklik is om die roete te bepaal wat die groep gevolg het nie. Daar word aanvaar dat die São João Baptista naby die huidige Cannon Rocks gestrand het. Twee erg verweerde kanonlope van Portugese oorsprong is tussen die rotse gevind, waaraan die plek sy naam ontleen het. Daar is ook porseleinskerwe gevind, wat meer lig daarop kan werp of dit wel ooreenstem met die tyd toe die São João Baptista daar gestrand het. Baie min porseleinskerwe is gevind.

'n Teleurstellende swak beskrywing van die stranding van die São Gonçalo word deur die Portugese historikus, Manuel de Faria y Sousa, in sy werk "Asia Portuguesa" gegee. Dit is deur Theal vertaal.⁷ Faria y Sousa se bron was waarskynlik 'n dagboek gehou deur Francisco dos Santos, een van die oorlewendes. Hierdie dagboek het egter verlore geraak. Daar is wel 'n ander verwysing na die skip in 'n anonieme dokument in die Britse Museum, maar ongelukkig word geen bykomende inligting verstrekkend nie. Die São Gonçalo het saam met twee ander skepe aan die begin van Maart 1630 uit Goa vertrek. Die skepe het egter te laat in die seisoen vertrek en kon nie die westewinde in die suidelike oseaan ontwyk nie. Ná talle storms ter see, en veral sterk winde, het die São Gonçalo van die ander twee skepe verwyderd geraak. Die skip het erg begin lek en herstelwerk moes gedoen word. Die kaptein, Fernão Lopo de Meneses, het besluit om anker te laat sak in 'n baai wat "Fermosa" genoem is, vandag bekend as Plettenbergbaai.

---

⁴ Ibid. p. 62.

⁵ Theal, *Records of South-Eastern Africa*, vol. VIII, pp. 69-137.

⁶ Boxer, *Tragic history of the sea*, pp. 190-271.

⁷ Theal, *Records of South-Eastern Africa*, vol. VIII, pp. 69-137.

Die São Gonçalo word beskryf as 'n groot skip, maar daar was net 230 mense aan boord.⁸ Honderd van hulle het aan wal gegaan en 'n tydelike kamp opgeslaan, terwyl die ander aan boord gebly het om die nodige herstelwerk te doen. Die belangrikste produk wat deur die Portugese skepe vervoer is, was peper. As so 'n skip begin lek het, het seewater die ruim oorstroom en het die peper begin swel en oopgebars. Die peper wat rondgedryf het, het die pompe verstop wat gevolglik oopgemaak moes word. Dit het ook met die São Gonçalo gebeur en in 'n poging om die pompe oop te maak, is drie manne in die ruim afgestuur. Toe die eerste een nie binne die bestemde tyd terugkeer nie, is die tweede een en daarna ook die derde een afgestuur en al drie het weens die giftige gasse wat deur die nat peper vrygestel is, omgekom.⁹

Ná 50 dae, voordat die herstelwerk afgehandel was, het 'n hewige storm een nag losgebars en die skip het met al 130 persone aan boord in twee gebreek en gesink. Die kaptein, wat op daardie tydstip in die oorlewingskamp was, het die ramp oorleef en het besluit om twee klein bootjies met die wrakstukke wat uitgespoel het en ander hout wat volop in die omgewing was, te bou. Vroeg in Januarie 1631 was die reddingsbootjies gereed. 'n Kruis is op 'n nabygeleë heuwel opgerig waarna die twee bootjies die baai verlaat het. Een bootjie het in die rigting van Lissabon gevaar en die oorlewendes is kort daarna deur 'n Portugese karaak, die São Ignacio de Loyola, onder aanvoering van Antonio de Sousa, opgelaa en het Portugal veilig bereik. Die ander bootjie het na Mosambiek gevaar en het ook sy bestemming bereik¹⁰

Die eerste getuienis van die São Gonçalo-wrak is die sogenaamde Plettenbergbaai-klip. Volgens Theal is die klip op 'n heuwel naby die mond van die Piesangrivier gevind.¹¹

Mnr en mev Johan Jerling het gedurende 1979 talle porseleinskerwe op hulle strand erf aangetref, toe hulle die terrein gereed gemaak het om 'n huis daar te bou.

---

⁸ Axelson, *Dias and his successors*, pp. 63-64.

⁹ Ibid., p. 64.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Die Plettenbergbaai-klip is in die Suid-Afrikaanse Kultuurhistoriese Museum in Kaapstad.

Alle werksaamhede is gestaak sodat 'n deeglike soektog na elke moontlike oorblyfsel van die wrak eers afgehandel kon word.¹²

Daar is nie veel bekend oor die Santa Maria Madre de Deus nie, behalwe dat dit 'n klein skip, 'n “naveta”, was wat Goa tussen 2 en 17 Maart 1643 verlaat het deur daarin te slaag om die Nederlandse blokkade van die Indiese hawens te ontduik. 'n Paar maande later het die skip met 'n baie groot lewensverlies, waaronder die kaptein, Dom Luis de Castelbranco, aan die Suid-Afrikaanse kus gestrand.¹³

In Bento Teixeira Feio se verhaal wat oor die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro, handel, noem hy dat daar onder die oorlewendes van die Atalaia drie seemanne was wat in 1643 'n skipbreuk êrens langs die kus van die Kaap die Goeie Hoop oorleef het: “There were three sailors who had been cast away in this region four years before in the ship of which Dom Luis de Castelbranco was captain. They had journeyed through Kaffraria to Cape Correntes, and their names were Antonio Carvalho da Costa, Paulo de Barros, and Mattheus Martins”. Later in die verhaal vervolg Feio: “... and according to the assertion of those who had already journeyed by that road we would find nothing to barter within less than a full month”.¹⁴ Hierdie laaste aanhaling veronderstel dat die drie Madre de Deus seemanne bekend was met die gebied waar die Atalaia gestrand het en die Madre de Deus-wrak dus suid moes wees. Feio vermeld nie dat hulle op hulle tog na Maputo op die Madre de Deus-wrak afgekom het nie, terwyl hy die plek waar die Nossa Senhora de Belem in 1635 gestrand het, beskryf.¹⁵ Dit dien as verdere bewys dat die Madre de Deus suid van die Atalaia gestrand het.¹⁶ Die waarskynlikste plek waar dié skip kon gestrand het, is in die omgewing van Bonzabaai, net noord van Oos-Londen. Wrakstukke van hierdie skip het in 1994 op die strand uitgespoel.¹⁷ Baie karneoolse krale en porseleinskerwe is daar gevind. Dié

---

¹² P. Storrar, “20 Years before van Riebeeck!”, *The Argus*, 1980-06-25, p. 23.

¹³ Axelson, *Dias and his successors*, p. 66.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Dié skip het in 1635 by die Mzimvubu-riviermonding (die huidige Port St. Johns) gestrand, maar geen porselein is daar gevind nie. Axelson, *Dias and his successors*, pp. 66–73.

¹⁶ Ibid., p. 66.

¹⁷ 'n Gedeelte van die wrak van 'n navetta, het op die strand by Bonzabaai uitgespoel en is saam met personeel van die Oos-Londense Museum waargeneem gedurende Mei 1994

strandgebied word dikwels druk besoek en die skerwe is, soos in die geval van baie ander skeepswrakke, in klein privaatversamelings.

Die strandgebied in die omgewing van Cannon Rocks, waar die São João Baptista gesink het, het ongelukkig nie veel skerwe opgelewer nie. Sommiges skerwe is klein gebreek veral dié skerwe wat as Groep A kwalifiseer. Net een familie en hulle vriende is bewus van die plek waar die skerwe naby hulle vakansiehuis by Boknesstrand, Kenton-on-Sea, aangetref word. Gerugte dat meer mense van die porseleinskerwe in hulle besit het, doen die rondte maar die leidrade wat opgevolg is, navrae wat gedoen is en kennisgewings wat by toeristepunte aangebring is, het niks opgelewer nie. Ook die museum in Oos-Londen beskik oor slegs 'n handjievol skerwe. Die motiewe op dié skerwe voldoen in die meeste gevalle aan die kenmerkende kraakstyl en vergelyk goed met dié van die São Gonçalo en die Witte Leeuw.¹⁸

Baie van die skerwe van die São João Baptista se randgedeeltes is gelob met enkel- of dubbellyne wat die rand volg, sodat dit duidelik die tipiese randindelings met geometriese motiewe bevat wat kenmerkend is van die kraakstyl.¹⁹ Die meeste rande is met ronde medaljons versier, maar afgebakende vierkantige kompartemente is ook teenwoordig. Die motiewe pas by dié van die kraakstyl. Die sentrale gedeelte is stervormig en volg terselfdertyd die kurwe van die medaljon-randuitbeeldings deur die dubbele breë lyne wat met “wash” ingevul is, soos ook by die skerwe van die Witte Leeuw aangetref is.²⁰ Slegs een skerf met 'n aaneenlopende randmotief is gevind. Hierdie motief is delikaat uitgebeeld met 'n baie sagte blou skakering van die “wash” en 'n groenerige glasuurtint. Die buiterand is dikker na bo gevorm, en is nie by enige ander wrak gevind nie. Die vorm dui op 'n V-vormige kommetjie in 'n “lien tzu”-vorm, terwyl die vorm en versiering aan die buitekant daarvan ooreenkom met 'n voorbeeld in die Ardebil-versameling wat as vroeg 15de-eeus gedateer is.²¹ Hierdie besondere skerf dui op 'n voorwerp van imperiale kwaliteit.²² Die randmotiewe

---

¹⁸ Ibid., pp. 53-193.

¹⁹ Kyk Addendum C. Indeling-V.E., STYL 3: i.

²⁰ Kyk Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p. 88, fig., 1.2.1 A e.

²¹ Pope, *Chinese porcelains of the Ardebil shrine*, p. 47, fig. 47 (kat. no. 29.326).

²² 'n Soortgelyke hantering van die rand, dit wil sê waar die buitekant van die rand dikker is as die wand, kom by die São Gonçalo skerwe voor. Die rand is aan die buitekant versier met ewewydige horisontale

klassifiseer veral as Groep A en Groep B, en slegs enkele skerwe kom voor wat van Groep C-kwaliteit is.

Die meeste ander skerwe bevat geometriese motiewe waaronder ook swastikas as onderdeel van die kenmerkende kombinasies waaruit die kraakstyl saamgestel is.²³ Die uitbeeldings van geluisknops wat normaalweg in die smal panele van die randmotiewe voorkom, is nie tussen hierdie skerwe teenwoordig nie, en slegs 'n paar skerwe bevat kolle, wat juwele voorstel in die smal panele. Die wrak van die São João Baptista, toon net soos die Madre de Deus, 'n gebrek aan hierdie soort uitbeelding wat andersins kenmerkend van die kraakstyl is. Baie van die motiewe wat voorkom, dui op Boeddhistiese embleme.²⁴

Die sentrale motiewe wat eienskappe van die kraakstyl toon, bevat granate, klein blaartjies en takkies in die sentrale paneel.²⁵ Te oordeel aan die kurwe van dié skerf is hierdie motief aan die binnekant van 'n oop kom van medium grootte. Die kleiliggaam van die skerf is spierwit met 'n besondere fyn tekenlyn uitgevoer in 'n donkerige blou lyn met 'n effens ligter "wash". Die glasuurlaag is dun met slegs 'n effense groenerige tint. Omdat baie van die skerwe so klein is, is min skerwe waarvan die sentrale panele volgens die kraakstyl versier is, herkenbaar.

Ofskoon die skerwe van hierdie wrak motiewe toon wat in ooreenstemming is met die kraakstyl, bevat dit tog nie die hele spektrum van die motiewe waaruit die kraakstyl bestaan nie. Daar is byvoorbeeld geen skerwe gevind waarop herte of ander diere uitgebeeld is nie. Boeddhistiese motiewe, plante en blomme sowel as geometriese motiewe, kom die meeste voor en die styl van uitvoering van hierdie motiewe, vergelyk met voorbeelde wat in die Prinsessehof-museum teenwoordig is,²⁶ asook met skerwe wat by die Witte Leeuw-wrak voorkom.²⁷

---

blou en wit lyne, maar is ongeglaasur aan die binnekant terwyl die wand aan die binnekant wel geglaasur is.

²³ Kyk Addendum B (i), (V. 40. Motief: 1219, 1220 en 1221).

²⁴ Addendum B (ii). (V. 40. Motief: 0219).

²⁵ Kyk Addendum C. Indeling-V.E., STYL 3: iii, (V. 40. Motief: 1119).

²⁶ Miedema, *Kraakporselein en oorgangsgoed*, p. 24, p. 13, fig. K41.

²⁷ Benewens die genoemde ooreenkomstes tussen skerwe met medaljon-versierings wat ook by die Witte

'n Groep skerwe wat nie motiewe of randverdelings of ander eienskappe van die kraakstyl verteenwoordig nie, bevat onder ameer skerwe wat versier is met 'n oop gestileerde blomme teen 'n blou agtergrond, en is as Groep B ingedeel. Dié blomme bevat klein stippeltjies aan die binnekant van die blare, wat dit laat vertoon asof dit met gare in klein stekies vasgewerk is en is waarskynlik van naaldwerkmotiewe afgelei. Hierdie besondere uitbeeldings is nie vantevore teëgekome nie.

Skerwe van 'n aansienlik hoër kwaliteit wat nie kraakstyleienskappe bevat nie, kom ook by hierdie wrak voor en was moontlik persoonlike aankope van een van die persone aan boord. Die skeepskapteins het dikwels privaat-aankope gedoen vir hulleself, of in opdrag van iemand anders. Ander bemanninglede was ook toegelaat om 'n sekere hoeveelheid goedere van die Ooste af saam te bring.²⁸

Min skerwe kom voor wat as van die Groep C- kwaliteit onderskei kan word, maar een groep skerwe wat slordiger as die ander skerwe versier is, klassifiseer wel as Groep C. Dit bevat soortgelyke motiewe as dié van Groep A en Groep B maar is net haastiger afgewerk asof dit die uitskot van die hoofproduksie kon gewees het. Geen skerwe wat aan die kenmerke van Swatow-ware voldoen, is onder hierdie skerwe gevind nie en geen ander vorm van provinsiale ware is teenwoordig nie.

Die kobalt-tint van die meeste voorwerpe by die B- en C-groep, is 'n gedempte valerige blou of is donker met 'n onsuiver kleur, maar 'n aantal skerwe, veral van die A-groep, vertoon 'n helder suiwer kobalt kleurtint.

Die fatsoene dui oorwegend op oop borde en klein kommetjies, terwyl vlak plat bordjies ook deel van die porseleinvrag was. Slegs sowat vyf skerwe wat op groot toe vorms soos flesse en vase dui, kom voor.

Daar bestaan egter nie enige rede tot twyfel dat die skerwe van die São João Baptista, inpas by die tydperk van 1622 nie.

Leeuw volop voorkom, is daar ook skerwe met ander kraakmotiewe wat ooreenkomstes tussen dié twee wrakke toon. Kyk: Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p. 76 fig. 1.1.4 (inv. No: 4007, 4008) en p. 77 (inv.4005, 4006, 4009, 4010), p. 92 (inv. 5160).

²⁸ Matthew, *History of Portuguese navigation in India*, pp. 246-248.

By die São Gonçalo is talle skerwe by die oorlewingskamp, in die omgewing waar hierdie wrak vermoedelik lê, gevind. 'n Paar voorwerpe, wat byna volledig en goed gerekonstrueer kon word, is in besit van die Jerling-gesin en die meeste museums aan die Kaapse kus stal van die skerwe en ander voorwerpe uit hierdie wrak uit. Omdat die meeste skerwe onder die sand begrawe was en dit nie aan die see blootgestel is nie, vertoon dit dus asof nuut. Bykans 10 000 skerwe is by hierdie wrak gevind.

Die groot verskeidenheid randafwerkings en motiewe wat by Groep A inpas, kom voor. Baie van hierdie groep se rande is met 'n enkel- of dubbellyn afgewerk waarvan die meeste glad is en gelobde rande in die minderheid is. Die meeste van hierdie rande is deel van klein delikate kommetjies met ewe delikate versierings van grasspriet, fyn blommetjies en landskappe met voëltjies in vlug. Dié kommetjies is soortgelyk aan dié van die Witte Leeuw en word deur Van der Pijl-Ketel beskryf as “semi-eggshell”.²⁹ Van die klein bakkies met “taotie”-gesigte om die rand is ook volgens die A-groep versier. Hierdie uitbeeldings is in 'n suiwer helder perserige kleurtint geskilder.³⁰ Sommige randversierings met “taotie”-gesigte is op smal plat rande van klein vlak bordjies (Groep B) uitgebeeld.

Van die skerwe bevat aaneenlopende randmotiewe en word veral as Groep B geklassifiseer en van die motiewe herinner aan dié uit die Jiajing-tydperk. Hierdie randmotiewe ontbreek by Haga-Haga en Cannon Rocks se skerwe. Van die aaneenlopende randmotiewe wat by São Gonçalo voorkom, is saamgestel uit driehoeke met skubmotiewe, gebaseer op die “trefoils” wat in die 16de voorgekom het.³¹ Sommige van die kommetjies bevat gestileerde lotuspanele, met gestileerde lotus-ranke en -blomme aan die buite- en binnekante van die voorwerp.³² Ander motiewe om die rand van Groep B se uitbeeldings, is byvoorbeeld lotus-panele in wit, teen 'n blou agtergrond, en aaneenlopende wit swastikas teen 'n blou agtergrond.³³ Enkel gestileerde blomme teen 'n blou agtergrond binne seskantige

---

²⁹ Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p. 69 (kat. no. NG 1977-167W).

³⁰ Addendum B (ii), Afbeelding: 11.

³¹ Addendum B (i), (V. 40. Motief 0716).

³² Ibid., (V. 40. Motief 0304).

³³ Ibid., (V. 40. Motief 1219-c).

panele of klassieke krulmotiewe met krisante tussenin, kom ook voor. Dié soort randversierings is skynbaar ook nie by die Witte Leeuw aanwesig nie.³⁴ Die vermoede is dat hierdie voorwerpe by die “minyao”-oonde gemaak is wat ook die produksie-oonde was wat gewone gebruiksware aan die plaaslike Chinese bevolking gelewer het en tot die beskikking van die Portugese mark was, maar waarskynlik nie die Nederlandse mark bereik het nie. Randmotiewe wat die kenmerkende kraakstylmotiewe insluit, is gekompliseerd saamgestel met ’n verskeidenheid geometriese vorms as invulling tussen panele met “ruyi”-septermotiewe. Blom- en blaarmotiewe kom in die breë panele voor en die kenmerkende kolletjies of linte met geluisknops, is in die smal vertikale panele uitgebeeld.³⁵ Die uitbeelding van geluisknops verskil van skerf tot skerf. Waar motiewe minder netjies geskilder is, is die “geluisknops” slegs ’n langwerpige gekurfdde lyn binne die smal paneel op die randmotief uitgebeeld. Die netjieser variasie toon die “knops” duideliker. Albei variasies kom by hierdie wrak voor. Perske-motiewe met klein blaartjies rondom, ’n algemene versiering op kraakborde, kom ook by hierdie wrak voor.³⁶ Al die sentrale motiewe wat met hierdie randmotiewe gepaard gaan, is binne ’n stervormige of kurwende paneel geskilder. Vakkies met geometriese motiewe, kom tussen die kurwes van die sentrale paneel en die randmotief voor en is afgewissel met “ruyi”-septermotiewe wat die smal panele met die sentrale motief verbind. Die meeste van die motiewe met hierdie ingewikkelde styl van versiering, is netjies geskilder in ’n helder blou wat met ’n blink glasuur bedek is. Die helder blou motiewe teen die wit agtergrond saam met die blink glasuur, maak hierdie groep borde besonder aantreklik. Hierdie soort borde ontbreek by die São João Baptista-wrak, maar kom wel voor by die wrak van die Witte Leeuw, wat beteken dat dit vroeër as 1622 al in gebruik was.³⁷

Randmotiewe uit Groep B wat natuurtonele uitbeeld, is aan die binnerand van komme teenwoordig. Hierdie soort randmotiewe bevat dieselfde motiewe as wat in die

³⁴ Al die skerwe van die Witte Leeuw is nie in die katalogus opgeneem nie. Die versameling is persoonlik nagegaan en gehanteer maar hierdie randmotiewe is nie op die skerwe teenwoordig nie.

³⁵ Vergelyk ook die die uitbeelding in: M. Butler, *Collections Bauer*, Genève, 1994, p. 17, fig. 4.

³⁶ Addendum C, Indeling-V.E., STYL 4: Afbeelding i (b).

³⁷ Vergelyk byvoorbeeld Addendum B (ii), (V. 40. Motief: 1202, 1206 en 1208) met die afbeeldings in Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the ‘Witte Leeuw’*, pp. 54 – 70.

sentrale gedeelte aan die binnewand, sowel as aan die buitewand van die kom uitgebeeld is. Dit is nie seker of hierdie kom en uitbeeldings alreeds as uit die Oorgangstydperk beskou kan word nie.

'n Groot verskeidenheid A-groep-uitbeeldings kom voor, en bevat delikate versierings van insekte, vlinders en voëltjies in vlug en kom tussen blommotiewe voor aan die binne- en buitekante van die klein kommetjies. Een so 'n uitbeelding bevat vyf vlinders as sentrale motief in 'n bord.³⁸ Hierdie motiewe is sedert die Wanli-tydperk gewild, maar het in die Tianqi-tydperk, wat die Oorgangstydperk insluit, opnuut 'n gewilde onderdeel van ander motiewe gevorm.³⁹ Die meeste ander versierings pas by die B-groep in. Kenmerkende motiewe wat deel vorm van die kraakstyl-randmotief kom binne 'n stervorm voor en sluit watertonele met twee of meer eende tussen waterplante in.⁴⁰ Een so 'n motief bevat die embleem van 'n vaas met drie pyle in, soortgelyk aan 'n uitbeelding wat op 'n bord van die Witte Leeuw voorkom.⁴¹ Natuurtonele wat soms mensfigure insluit, is ook baie fyn en netjies uitgebeeld, en is in die styl van die Oorgangstydperk geskilder. Een uitbeelding met een van die agt Daoïstiese onsterflike figure in 'n landskap, is goed uitgebeeld in skakerings van sagte- tot sterk blou tinte, en kom ooreen met die uitbeelding op 'n wierookhouer in die Bauer-versameling.⁴² Hierdie uitbeeldings pas in by die kenmerke van die Oorgangstydperk. 'n Paar ander kleiner skerwe bevat ook motiewe wat by die Oorgangstydperk inpas.

Voorwerpe versier met die kraakstyl, is in hierdie tydperk minder volop as wat dit byvoorbeeld by die Witte Leeuw voorkom. Ongeveer 47% van die skerwe wat voorkom toon tekens van die kraakstyl. Dit is ook eienaardig dat daar net een skerf met herte op, by die wrak van die São Gonçalo voorkom, terwyl dit so 'n algemene motief is wat met die kraakstyl verbind is. Dié motief kom ook nie by Cannon Rocks

³⁸ Addendum B (ii), (V. 40. Motief: 0640).

³⁹ M. Butler, *Collections Bauer*, Genève, 1994, p. 17, fig. 4.

⁴⁰ Dié motief kom dikwels voor en is van die bekendste sentrale motiewe van die kraakstyl. Dieselfde motief kom ook saam met 'n ander randmotief van aaneenlopende blomme en blare voor, soos dié wat by Haga-Haga gevind is.

⁴¹ Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p. 85 (kat. no. 5189).

⁴² Butler, *Collections Bauer*, p. 13, fig. 2.

voor nie en die verklaring daarvoor mag wees dat hierdie motief se gewildheid begin afneem het ten gunste van ander motiewe, soos byvoorbeeld dié van die oorgangstyl.

Die styl van die Oorgangstydperk kom by die skerwe van die São Gonçalo voor, maar is nie tussen die skerwe van die São João Baptista teenwoordig nie. Navorsers wat spesifiek in hierdie tydperk belangstel, soos Butler, beskou die begin van die Oorgangstydperk as teen 1625, en die hoog-oorgangstyl as teen 1634-5, ongeveer die laaste tien jaar van die Ming-dinastie, tot die eerste tien jaar van die Qing-dinastie, ongeveer 1654.⁴³ Miedema beskryf “oorgang-goed”, as van die tweede kwart van die 17de eeu wat die kenmerkende “viooltjies-in-melk”-kleurvoorkoms bevat.⁴⁴ Die hoofkenmerke van hierdie styl is die verhalende tonele waarin mense en diere voorkom, wat gewoonlik binne ’n landskap of ’n gebou uitgebeeld is. Hierdie tonele is waarskynlik afgelei van houtblokdrukke en skilderye.⁴⁵ Die motiewe is op ’n skoon agtergrond geskilder, en beweeg weg van die vol versierings van die kraakstyl, waar klein motiewe die hele oppervlak van die voorwerp vul. Die Chinese tonele en verhale daarop uitgebeeld, is fassinerend en soms komies omdat die mensfigure in allerlei posisies en handeling uitgebeeld is. Dit is te verstane dat die Europeërs hierdie styl aantreklik gevind het. Die gebruik van die kobalt is kunstig in ’n groot verskeidenheid van kleurtinte uitgebeeld, sodat ’n nuwe diepte perspektief daardeur verkry is.⁴⁶ Die kleur van die kobalt bevat ’n suiwer kleurtint, en saam met die nuwe wyse van aanwending teen die wit agtergrond, vertoon hierdie ware totaal verskillend van enige van die vorige style. Die skerwe wat by die São Gonçalo voorkom bevat mensfigure en plante wat waarskynlik tonele van hierdie aard uitbeeld, maar is ongelukkig nie groot genoeg om die toneel te identifiseer nie.

Komme van medium grootte wat feitlik heel is, is tussen die São Gonçalo-skerwe gevind. Kleiner en groter komme, sommige met klapmutsfatsoene, is goed verteenwoordig as deel van die skerwe. Spierwit saki-kommetjies wat besonder fyn is, is ook gevind. Groot kraakstylborde met breë plat rande en medium grootte borde met

---

⁴³ Butler, Medley and Little, *Seventeenth century porcelain from the Butler family collection*, p. 74.

⁴⁴ Miedema, *Kraak porselein en oorgangsgoed*, p. 31.

⁴⁵ *Ibid.*, p. 24.

⁴⁶ Butler, Medley and Little, *Seventeenth-century Chinese porcelain*, pp. 29-30.

smaller afgeplatte rande, kom voor en 'n paar groot deksels met lotusblomme en – ranke tussen Boeddhistiese embleme, is ook tussen die skerwe. Fles- en vaasvorms, asook langwerpige houers met deksels kom voor.⁴⁷ Dié houers staan bekend as “betel boxes”.⁴⁸ Die skerwe wat by die São Gonçalo voorkom bevat ook 'n bakkie met 'n beeldjie van 'n karp daarin gemodelleer. Ander skerwe met dik gebosseerde motiewe kom ook voor. Nie enige ander wrak aan die Suid-Afrikaanse kus bevat soortgelyke skerwe nie. Hierdie skerwe is waarskynlik beperkte produksies wat by privaatonde aangekoop is, want soortgelyke voorwerpe is ook nie by die Witte Leeuw of die Hatcher-wrak teenwoordig nie. Die São Gonçalo bevat nie enige skerwe wat dui op die groot houers soos wat by Haga-Haga, Sunrise-on-Sea en Cannon Rocks voorkom nie. Hierdie houers kon in die skip agtergebly het nadat die kaste met die kleiner voorwerpe eers afgelaai is toe herstelwerk gedoen is en sou gevolglik saam met die skip gesink het.

Die groep provinsiale ware bekend as “Swatow” kom wel by die São Gonçalo voor en bestaan uit medium grootte borde. Die motiewe is beperk tot twee uitbeeldings, naamlik dié met fenikse as sentrale motief met vier panele rondom en 'n gestileerde blom wat op minstens 50 skerwe voorkom.⁴⁹ Die ander motief kom slegs op een gerekonstrueerde bord voor en bevat 'n “shou”-karakter in die sentrale deel en akkedis- of “chi”-drake om die rand. Geen Swatow-ware kom by enige van die ander wrakke aan die Suid-Afrikaanse kus voor nie, maar wel by die Witte Leeuw, hoewel die uitbeeldings verskil van dié wat by São Gonçalo voorkom.⁵⁰

Die voetringe van die meeste kleiner voorwerpe is redelik vlak met 'n besliste helling na binne, maar 'n aantal klein kommetjies se voetringe lyk of dit eers afgesny en toe platgedruk is. Hierdie tipe voetringe kom nie by enige ander wrak voor nie en die publikasies wat oor die kraakstyl handel, maak nie melding van hierdie besondere

---

⁴⁷ Addendum B (ii), Afbeelding: 7. Kyk ook Rinaldi, *Kraak porcelain*, shape II, 2, p. 188.

⁴⁸ Die blare van die “betel”-rankplant is saam met “Sirih”, 'n genotmiddel, gepruim. Kyk: Kruyskamp, *Van Dale Groot Woordenboek der Nederlanse taal*, dl. II, O-Z, p. 2214. Soorgelyke houers kom ook voor in Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p.138 (inv. No: NG 1977-121 W)

⁴⁹ Addendum B (ii), Afbeelding: 10 (a).

⁵⁰ Vergelyk die Swatow wat by die Witte Leeuw skerwe gevind is. Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*.

voetringe nie. Die naaste vergelykbare, is die voetringe wat in die Kangxi-tydperk, na 1662 voorkom. Van die groter voorwerpe het weer besondere diep voetringe, veral die groter en dieper komme. Die voetringe van Groep A is goed afgewerk en min sandkorrels is in die glasuur teenwoordig. Die voetringe van Groep B is ook redelik goed afgewerk, maar meer onsuiverhede is teenwoordig. Die voetringe van die C-groep, naamlik die Swatowborde, is nie goed afgewerk nie en die kenmerkende voorkoms van sand wat aan die voetringe kleef, is teenwoordig.⁵¹

Die skerwe van die São Gonçalo is, in die geheel beskou, van 'n bogemiddelde kwaliteit en verteenwoordig waarskynlik die hoogtepunt van porseleinproduksie van die 17de eeu, vergeleke met dié van ander 17de-eeuse skerwe, dié van die Witte Leeuw ingesluit. Tog is daar 'n groot ooreenkoms tussen die style en voorwerpe wat by die Witte Leeuw voorkom. Die versierings vertoon beter uitgevoer en die kleur van die kobalt is ook helderder. Dit dui daarop dat die kraakstyl aanvanklik in die Wanli-tydperk ontstaan het, met 'n netjiese en nougesette skilderstyl waarin die uitbeeldings in fyn lyn uitgevoer is en binne die lyne met "wash" ingevul is. Aan die ander kant, vertoon die skerwe van die San Diego-wrak (1600) middelmatig, hoewel dit nog in die Wanli-tydperk gemaak is. Dit is waarskynlik dieselfde geval met die Witte Leeuw se vraag wat ook nie van besondere hoogstaande kwaliteit is nie. Die skerwe van die São João Baptista, is nie baie nie, maar uit die skerwe is dit duidelik dat hierdie vraag ook nie van besonder hoogstaande kwaliteit is nie. Die São Gonçalo-skerwe bevat nie baie skerwe wat dui op voorwerpe uit die Hoog-oorgangstydperk nie. Omdat albei die style, die kraakstyl en die oorgangstyl by hierdie wrak voorkom, bevestig dit die teorie dat die twee style oorvleuel het, en die een nie die ander opgevolg of vervang het nie. Die skerwe van die São Gonçalo bewys verder dat voorwerpe versier in die kraakstyl, effens afgeneem het teen 1630, maar tog nog goed verteenwoordig is. Die oorgangstyl kom nie by die São João Baptista voor nie, ook nie by die Witte Leeuw nie, sodat aanvaar kan word dat hierdie styl kort voor 1630 sy ontstaan gehad het.

---

⁵¹ Addendum B (ii) Afbeelding 10 (b).

Die skerwe van die Santa Maria Madre de Deus is in groot hoeveelhede deur privaatversamelaars byeengebring.⁵² Heelwat skerwe dui op groep A kwaliteit en bestaan hoofsaaklik uit klein en dun voorwerpe, waarskynlik saki- en ander kommetjies. Die rande van voorwerpe is meestal glad afgewerk met 'n enkele horisontale lyn binne en buite met klein delikate blommetjies en blaartjies wat hier en daar teen 'n byna spierwit agtergrond geskilder is. Klein bordjies met kenmerkende kraakmotiewe op die rand, bestaande uit 'n geometriese agtergrond met “ruyi”-septer- of ander Boeddhistiese embleme kom ook voor. Een bordjie se rand is in 'n besonder fyn styl uitgevoer. Hierdie bordjie het 'n enkel vertikale lynverdeling op die rand met delikate rotse en plante in die middelste deel van die bord in 'n sagte blou geskakeerde kobaltkleur. Herte in landskappe kom ook voor wat besonder fyn in 'n goeie blou kleur geteken is. Sommige van die skerwe bevat 'n uitsonderlike sagte blou kleur wat byna nie soos kobalt voorkom nie en voldoen aan die beskrywing van Miedema se “viooltjies-in-melk”-beskrywing.⁵³ Die verskil is dat hierdie motiewe geometries is wat op die kraakstyl dui en nie in die styl van die Oorganstydperk geskilder is nie.

Die Groep B-porseleinskerwe van die Santa Maria de Deus, se tekeninge en “wash” is oor die algemeen netjies uitgevoer, maar die kobaltkleur vertoon dikwels 'n blekerige blou. Randmotiewe dui op die kenmerkende kraakmotiewe in fasette met Boeddhistiese motiewe, afgewissel met smaller panele waarin daar linte en kolletjies voorkom. Slegs enkele skerwe toon perskes of pioenrose as motief. Sommige daarvan bevat die ronde medaljonmotiewe met die breë strook om die rand wat ook by die wrakke van die São João Baptista, die São Gonçalo en die Witte Leeuw gevind is.⁵⁴ Die meeste sentrale motiewe bevat 'n stervormige vorm en toon voëltjies op 'n rots, natuurtonele met klein blaartjies en gestileerde blommetjies waarin daar insekte is, soms met herte of Boeddhistiese motiewe. Die breë lyne in die agtergrond agter die “voël-op-klip” is, soos by die Witte Leeuw, teenwoordig.⁵⁵ Slegs een skerf bevat die stertvere van 'n mitologiese voël, maar dit is die enigste wat op hierdie soort

⁵² Kyk Addendum B (ii), Afbeelding: 11.

⁵³ Miedema, *Kraak porselein en oorgangsgoed*, p. 31.

⁵⁴ Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte leeuw'*, p. 94, (inv. no. 5168, inv. 5169, inv. 5173.).

⁵⁵ Ibid.

motiewe, wat waarskynlik van die “minyao”- oonde is, dui. ’n Skerf wat besonder dik is en waarskynlik deel van ’n groot vaas was, kom voor en bevat ’n motief met ’n horisontale band om die middel en ’n “ruyi”-septermotief tussen halfmaanvormige branders. Die onderste helfte bevat groot lotuspaneel, wat in breë blou geskilder is. Die buitelyne van die motiewe is onnet geskilder met “wash” wat oor die lyne strek. Versierings-motiewe wat kenmerkend op porselein uit die Ming-dinastie dui, soos, hawetonele, pagodes, bootjies, mensfigure, drake of qilins, lotusblomme, pioenrose, tonele met reiers of eende, ontbreek op die skerwe wat by die Santa Maria Madre de Deus voorkom. Min skerwe uit Groep C is tussen die skerwe gevind en dit lyk nie of daar enige skerwe met versierings van die Oorgangstydperk onder hierdie skerwe teenwoordig is nie.

Die kobaltkleur van die meeste skerwe vertoon ’n besonder sagte blou. Sommige van die skerwe se kleur is uniek omdat dié tint nie by ander wrakke voorkom nie. Die kleur vertoon suiwer, maar is ’n baie ligte blou, asof dit deur ’n melkerige lagie bedek is. Heelwat skerwe is in ’n helderder blou geskilder, maar die meeste ander skerwe vertoon valerig-blou, wat daarop dui dat die meeste versierings in kobalt gedoen is wat van ’n inheemse bron af kom.

Die meeste voorwerpe het waarskynlik uit kommetjies en klein tot medium grootte borde bestaan, maar kommetjies, soos die kraaikopsoort, kom nie tussen die skerwe voor nie. Talle tuite of boonste dele van fesse wat redelik netjies versier is met voëltjies, blomme en blare kom voor. Een eienskap wat by die skerwe van hierdie wrak gevind word en by die ander genoemde wrakke ontbreek, is die skerp growwe gevoel wanneer met die vingers oor die skerf gevryf word. Nigel Wood het bevestig dat Chinese pottbakkers van tyd tot tyd met die kleisamestelling geëksperimenteer het en dat daar spesifiek in 1643 kaolien bygevoeg is om ’n sterker produk te kry.⁵⁶ Dit sou verklaar waarom die gevoel van hierdie skerwe anders is as dié wat by die ander wrakke voorkom. Moontlik verklaar dit ook waarom die kobaltkleur verskil van dié van die ander wrakke. Die mat wit voorkoms van die kleiliggaam mag die kobalt kleur anders beïnvloed, maar hierdie stelling verg verdere chemiese ondersoeke om

---

⁵⁶ Wood, *Chinese glazes*, p. 56. Kyk ook die bespreking oor hierdie onderwerp in Hoofstuk II .

dit te bevestig. By die oorweging van die porselein wat uit wrakke tussen 1622 en 1643 voorkom, vertoon die skerwe van die São João Baptista 'n aansienlike aantal skerwe wat as die kraakstyl beskou kan word, maar nie soveel as wat verwag word nie. Die skerwe van die São Gonçalo-wrak toon beslis die hoogtepunt wat styl van uitbeelding en kleur betref, terwyl die skerwe van die Santa Maria Madre de Deus redelik eenvormig vertoon wat die motiewe sowel as kwaliteit betref. Eienaardig genoeg, kom meer motiewe by die Santa Maria Madre de Deus voor wat in die kraakstyl uitgevoer is, as wat dit die geval is met die São João Baptista en die São Gonçalo. Daar kan heelwat bespiegel word oor waarom dit die geval is, maar een afleiding wat hier uit gemaak kan word, is dat daar nie werklik 'n kronologiese opeenvolging van style tussen hierdie drie wrakke onderskei kan word nie. Al drie wrakke toon byvoorbeeld ooreenkoms met versierings wat by die Witte Leeuw voorkom, ten spyte daarvan dat die São João Baptista nege jaar, die São Gonçalo sewentien jaar, en die Santa Maria Madre de Deus dertig jaar daarna vergaan het. Dit beteken dat daar vir baie jare volgehou is met een styl sonder noemenswaardige veranderings. Die voorwerpe wat versier is met motiewe wat nie op die kraakstyl dui nie, beteken ook dat die kraakstyl nie allesoorheersend gedurende die eerste helfte van die 17de eeu was nie, maar dat ander style ook toegepas is. So byvoorbeeld is baie voorwerpe by die meeste van die wrakke gevind wat ook met tradisionele motiewe versier is wat 'n lang geskiedenis het. Dit is dus duidelik dat die styl van die Oorgangtydperk wel na die kraakstyl begin het, maar dat dit ook nog gelyktydig met die kraakstyl uitgevoer is.

Hoofstuk VI

Die Santissimo Sacramento (1647) en die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro (1647)

Die porselein van die Shunzi-tydperk (1644-1661)

Die Santissimo Sacramento is by die Portugese skeepswerf in Bassein net noord van Goa in Indië van kaaathout gemaak. Dit is as 'n galjoen geklassifiseer en ontwerp om 80 kanonne te dra. Volgens Nederlandse verslae is dit van Bassein na die Peneumrivier net suid van Goa geneem, om finaal toegerus te word. Dit was gedurende April 1640 enkele dae voordat die Nederlandse vloot begin het om die Portugese hawens langs die Malabar-kus te blokkeer. Toe die blokkade in 1644 beëindig is, was die Sacramento gereed vir haar nooiensvaart na Lissabon ten spyte daarvan dat dit swak toegerus en in alle opsigte onseewaardig was. Terselfdertyd het daar ook 'n groot "nau", die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro, in die hawe van Goa voor anker gelê waartoe dit vir 'n hele paar jaar lank, weens die Nederlandse blokkade beperk was. Die onderkoning van Indië het die Sacramento en Atalaia geormerk om 'n spesiale vrag brons- en ysterlandkanonne, wat deur Manuel Tavares Bocarro gemaak is en deur Macao aan die koning van Portugal, Dom João IV, geskenk is, te vervoer. Hierdie twee skepe het op 20 Februarie 1647 uit Goa na Lissabon vertrek. Die vlagskip van hierdie groepie skepe was die Sacramento onder aanvoering van Luis de Miranda Henriques. Die skip het met 80 kanonne en 'n vol vrag aan boord in 1647 op sy nooiensvaart uit Goa vertrek, vergesel van die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro. Die Santissimo Sacramento is deur hewige storms geteister en het op 30 Junie 1647 naby die huidige Schoenmakerskop gestrand. Net 72 man het die strand bereik. Die skipbreukelinge het op 10 Julie 1647 'n tog van 1 300 km oorland in die rigting van Mosambiek aangedurf. 'n Maand later het hulle tot hulle verbasing op die wrak van die Nossa Senhora da Atalaia en drie van sy

skipbreukelinge afgekom. Net nege oorlewendes van die Santissimo Sacramento het die eiland Mosambiek op 9 Julie 1648 bereik.¹

Die plek waar die Sacramento gestrand het, was reeds in 1778 bekend toe kaptein Robert Jacob Gordon van die Nederlandse garnisoen aan die Kaap die Goeie Hoop by die plek aangedoen het en 'n skets daarvan gemaak het. Die onderskrif daarvan beskryf die lot van die oorlewendes.² Porseleinskerwe versier met die kenmerkende kobaltblou is ook by die wrak gevind, maar behalwe 'n aantal skerwe in die Port Elizabethse Museum, is daar tot nog toe nie van ander versamelings of privaatpersone wat skerwe in hulle besit het, verneem nie.

Net soos in die geval van die Santissimo Sacramento, was die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro ook nie in 'n goeie toestand nie en het weens die stormwinde ter see gou probleme ondervind. Vier dae nadat die Santissimo Sacramento in die omgewing van Schoenmakerskop in Sardiniëbaai gesink het, het die Nossa Senhora da Atalaia noord daarvandaan by die huidige Cintsabaai, naby die Cefané-riviermonding, gestrand.³ Die verhaal van die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro is deur Bento Teixeira Feio geskryf en in 1650 uitgegee, wat die skeepsramp en die tog na Maputo in detail beskryf.⁴

Die wrak van die Santissimo Sacramento wat in 1977 gevind is, het die aandag daarop gevestig dat die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro se wrak nog nie gevind is nie. Vroeg in 1979 het Bell-Cross⁵ op 'n groot skerf Martavan-erdeware afgekom. Die ontdekking van meer porseleinskerwe in dié gebied het hom daarvan oortuig dat 'n wrak in die omgewing van Cefanémond en Cintsabaai moet lê. In Januarie 1980 het twee ervare duikers die gebied op soek na die wrak begin fynkam. Nadat 'n kanon ontdek is, is tien Bocarro-kanonne ook gevind, wat sonder twyfel bewys het dat dit die wrak van die Nossa Senhora da Atalaia was wat daar gesink het.⁶ Daarna is oorblyfsels van die oorlewingskamp ook gevind. Talle porselein- en ander keramiekskerwe, wat geen tekens

---

¹ Axelson, *Dias and his successors*, p. 79.

² Ibid. p. 73.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

⁵ Bell-Cross was die toenmalige kurator van die Oos-Londense Museum.

⁶ Ibid., p. 76.

van verweer toon nie, is daar gevind.

Die porseleinskerwe wat by die wrakke van die Santissimo Sacramento en die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro voorkom, is verteenwoordigend van die porselein uit die laat Ming- en die Oorgangstydperk tussen die Ming- en die Qing-dinastieë. Omdat dié twee skepe saam vertrek het, kan aanvaar word dat die porselein wat hulle aan boord gehad het, min of meer van dieselfde soort was. Die skerwe wat by albei wrakke gevind is, word gevolglik hier saam bespreek.

Die Ming-dinastie het in 1644 ten einde geloop, 'n skrale drie jaar voordat die twee skepe, die Santissimo Sacramento en die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro, aan die ooskus van Suid-Afrika vergaan het. Sedert die dood van die Wanli-keiser was China in 'n lang burgeroorlog gewikkel en in 1644 het die Ming-dinastie tot 'n val gekom toe die Tartaarse Manchu-keiser China uit die noorde binnegeval en die troon bestyg het. Die Qing-dinastie is in 1645 gevestig, maar die produksie van porselein en die styl van uitvoering daarvan stem nie noodwendig ooreen met die regeringstydperke van die verskillende keisers nie, hoewel dit nuttig is om porselein volgens hierdie tydperke te bespreek. Dit moet egter in gedagte gehou word dat hierdie twee skepe sedert die begin van die veertigerjare tot 1644 in die Indiese hawes vasgekeer is as gevolg van die Nederlandse blokkade en dat die porseleinvragte steeds uit die Ming-dinastie dateer.

Die Groep A-skerwe wat by die twee wrakke gevind is, is beperk tot 'n paar klein skerwe. By die Sacramento is 'n skerf gevind met 'n uitbeelding daarop van 'n mensfiguur in 'n landskap wat fyn en met detail geskilder is. Die skakerings is van 'n donker tot 'n sagte blou maar vertoon nie dieselfde perserige skakerings wat by dié van vroeëre wrakke uit die 16de eeu en vroeg 17de eeu waargeneem is nie. Tussen die Atalaia se skerwe uit Groep A kom 'n aantal voor met 'n lotuskrul-rankversiering wat deel was van klein bordjies of kommetjies met gekartelde rande. Een besondere klein koppie toon die lyntekening van 'n vissie. 'n Gedeelte van 'n merk binne 'n dubbele sirkel, kom in die voetring voor. Hierdie koppie se glasuur is besonder dun en deursigtig en was waarskynlik 'n saki-koppie, soortgelyk aan dié wat by die São Gonçalo-wrak gevind is. Die versiering op een skerf, wat deel was van die wand van 'n groot voorwerp, is

noukeurig met fyn lyn uitgebeeld met pioenrose in 'n ligte “wash”, terwyl die blare in 'n donkerder skakering gedoen is. Behalwe vir hierdie een skerf, is die Groep A-ware beperk tot klein voorwerpe waarvan daar òf nie 'n groot besending aan boord was nie òf omdat die voorwerpe in baie klein stukkie gebreek het.

Die meeste voorwerpe en versierings by albei wrakke is in 'n vloeiende spontane styl geskilder wat by Groep B pas en toon 'n groot verskeidenheid versierings in verskillende skakerings wat in kobaltblou uitgevoer is. Tog is daar min motiewe waarop doelbewuste skakerings van lig teenoor donker op 'n kunstige wyse gebruik is, soos wat by landskappe in ander voorbeelde uit hierdie tydperk voorkom.⁷

'n Medium grootte deksel (80 mm in deursnee) wat in twee stukke gebreek is, maar andersins in 'n perfekte toestand is, is op die strand gevind waar die Atalaia-wrak lê. Die Atalaia-deksel beeld 'n hurkende mensfiguur tussen rotse en plante in 'n diep blou kobaltkleur uit. Hierdie deksel het dieselfde vorm as die deksel en vaas wat in die Butler-versameling voorkom.⁸ Dié vaas is 23 cm hoog met 'n toneel daarop van 'n olifant wat gewas word, maar die toneel op die deksel is nie duidelik nie.⁹ Die uitbeelding van die hurkende figuur op die Atalaia-deksel sou sekerlik op 'n vaas gepas het van soortgelyke grootte, en sou 'n toneel uitbeeld wat met die figuur op die deksel verband hou. Hierdie uitbeeldings toon dat nuwe vorms en verhalende motiewe met delikate landskapskilderye 'n duidelike verandering weg van die kraakstyl beteken, omdat die kraakstyl teen dié tyd al stereotiep begin raak het. Hierdie nuwe porseleinware het dikker wande, waarvan die porseleinliggaam spierwit en suiwer is en die glasuur foutloos vertoon. Die voetring is goed afgewerk en oor die algemeen vlakker gevorm as dié van die voorafgaande tydperk.¹⁰

Een skerf van die Santissimo Sacramento-wrak vergelyk met die kwaliteit van Groep B

---

⁷ Vergelyk die komme in Rinaldi, *Kraak porcelain*, fig., 202, (Troesch collection Swtzerland), 203 (Institut Néerlandais, Paris (Inv. 6967) en 204 (Private collection (III), The Netherlands), asook die borde van die Hatcher-wrak, Christie's Amsterdam, *Fine and important late Ming and Transitional porcelain recently recovered from an Asian vessel in the South China Sea*. 10-11 March, 1984, p. 80., fig. 576-587.

⁸ Kyk Addendum B (ii), Afbeelding: 14 (a) en (b).

⁹ M. Butler, “Chinese porcelain at the beginning of Qing”, *Transactions of the Oriental ceramic society*, 1984-1985, p. 13, fig. 2.

¹⁰ Vergelyk die beskrywing van Jörg, *Chinese ceramics in the collections of the Rijksmuseum*, p. 74.

en toon 'n uitbeelding van 'n gestileerde blom binne kranse van lig en donker wat mekaar afwissel. Hierdie uitbeelding bevat vyfpuntblare waar die blare afwisselend met strepies ingevul is en die volgende een met 'n egalige "wash". Dié motief is uniek omdat die samestelling van blomme en blare nie met die bekende Chinese uitbeeldings ooreenkom nie en dus nie kenmerkend Chinees vertoon nie. Die motiewe is in sagte skakerings van 'n valerige bloutint uitgebeeld en kom voor op die boonste deel van 'n groterige vaas. 'n Heelwat kleiner vaas bevat die motief van 'n reier tussen wolke net onder 'n aaneenlopende randmotief aan die bek van 'n vaas. Hierdie skerf is in 'n besonder helder kobaltkleur uitgevoer. Motiewe uitgebeeld in 'n wolkekraag of afgebakende ruimtes soos perskes en blare of Boeddhistiese embleme, versier groot vase en deksels en kom in groot hoeveelhede by albei wrakke voor. Die verdelings op die wande van die vase is op 'n paar skerwe na afgewissel deur "ruyi"-septerkopmotiewe wat verbind is met 'n vertikale wit en blou paneel, soortgelyk aan die versierings wat op vase in talle Portugese versamelings teenwoordig is en waarvan die meeste as uit die Wanli-tydperk gedateer is.¹¹ Waar wolkekraagmotiewe voorkom, bestaan die agtergrond uit geometriese motiewe met 'n geweefde voorkoms.¹² Van die motiewe is netjieser as ander geskilder. Die inkleding van die "wash" is ook in sommige gevalle ligter sodat die geometriese agtergrondpatroon beter vertoon as in gevalle waar die "wash" donker aangewend is. Skerwe van hierdie vase is by albei wrakke gevind. Een skerf van 'n groot vaas, uit die wrak van die Sacramento, toon 'n perd of qilin tussen wolke binne 'n wolkekraagpaneel.¹³ Hierdie uitbeelding is baie slordig geskilder met die "wash" wat onegalig oor die lyne aangewend is, asof dit met 'n nat kwas gedoen is.¹⁴ Die kobalt van die meeste vase is in 'n diep inkerige bloutint geskilder, maar hierdie twee vase wat netjieser gedoen is, vertoon 'n ligter tint. Nog motiewe op groot vase, kom by die Atalaia-wrak voor. 'n Skerf van 'n redelike groot vaas bevat 'n haas in 'n wolkekraagpaneel teen 'n geometriese agtergrond met 'n blomrankmotief onder die rand van die vaas. 'n Soortgelyke uitbeelding kom voor op 'n groot vaas in die Gonçalves-

¹¹ Pinto de Matos, *Azul e branco da China*, 1997, p.120, fig. 41.

¹² Addendum B (ii), Afbeelding: 13 (a) en (b).

¹³ Vergelyk die vaas in die Gonçalves-versameling. Pinto de Matos, *Chinese export porcelain*, p. 135, fig. 60 (CMAG 35).

¹⁴ *Ibid.*, Afbeelding: 12. 'n Soortgelyke uitbeeldingswyse van perde tussen branders, kom voor op 'n kom in die Ardebil- versameling. Kyk Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, vol. I, p. 130, fig. A 172.

versameling.¹⁵ 'n Paar skerwe dui op vase van soortgelyke grootte, met uitbeeldings van natuurtonele soos bamboesplante langs 'n watertoneel. Op 'n ander skerf, ook van 'n groterige vaas, uit die Sacramento-wrak, toon 'n besonder netjiese uitbeelding van motiewe met oop krisante tussen blare aan lotusranke en -krulle. Hierdie vaas se motiewe kom ooreen met dié van 'n vaas waarop krisantuitbeeldings voorkom, en was waarskynlik gefatsoeneer soos die twee vase in die Amaral Cabral-versameling.¹⁶

Al die vase wat hier bespreek is, was waarskynlik ongeveer 220 tot 350 mm hoog en tussen ongeveer 200 tot 250 mm in deursnee. Hoewel die skilderstyl wissel van netjies tot redelik slordig, word al die skerwe as Groep B geklassifiseer. Daar is blykbaar talle van hierdie vase na Portugal uitgevoer, aangesien daar baie in Portugese museums en versamelings is. Dit is egter nie so volop in ander museums en versamelings buite Portugal nie.

Skerwe van borde met die randverdelings van die kraakstyl kom ook by albei hierdie wrakke voor. Die meeste skerwe toon perskes omring deur klein blaartjies in die breë panele, terwyl die smaller panele geometriese motiewe aan die bo- en onderkant met stringe krale in die middelste paneel het. Die sentrale motiewe bestaan uit sterpanele en geometriese motiewe kom tussen die ster- en die sirkelvormige omlyning voor. Die motief in die stervorms is redelik fyn geskilder, maar die "wash" is onnet aangewend. Die kleur van die meeste van hierdie motiewe vertoon 'n ligte valerige blou tint. Waar sentrale motiewe behoue gebly het, is die bekende "voël op 'n rots" daarop uitgebeeld. Een so 'n uitbeelding op 'n skerf uit die Sacramento, is besonder fyn geskilder, maar 'n paar kraakstylskerwe kom voor wat baie onnet uitgevoer is. Hierdie kraakuitbeeldings val almal in die B-groep.

Een bepaalde groep kraakborde is uiters slordig geskilder en bevat twee herte met wat soos 'n perske lyk tussen in. Dit is 'n eienaardige uitbeelding, want herte is gewoonlik saam met fungi uitgebeeld. Die randverdeling bevat ses breë panele met 'n perske daarin en ses kleiner panele met twee of drie kolletjies in elkeen daarvan. Sommige van die uitbeeldings is sketsagtig met 'n vaalblou waterige "wash" wat lukraak

¹⁵ Pinto de Matos, *Chinese export porcelain*, pp. 138-139, fig., 63, (CMAG 118).

¹⁶ Pinto de Matos, *Azul e branco da China*, p. 138, fig. 52, en p. 139, fig. 53.

aangewend is, terwyl ander uitbeeldings met 'n vol kwas en onnoukeurige kwashale in 'n donkerder en onsuier blou kobalt geteken is.¹⁷ Niksseggende strepe is tussen die motiewe ingevul. Die agterkant van die borde is met drie vertikale lyne op die rand verdeel met vier kolletjies tussenin. Die bodems is geglasuur, maar daar is baie onsuierhede en lugborrels in die glasuur. Die agterkante van hierdie borde verrai dat dit van provinsiale oonde afkomstig is, omdat die afwerking daarvan slordig is.¹⁸ Tog vertoon die voeringe nie naastenby so ru soos dié van Swatow-ware nie. Van hierdie borde uit die Sacramento is feitlik heel en is uit die wrak self gehaal. Soortgelyke borde is ook uit die Atalaia-wrak gehaal. Hierdie uitbeeldings lyk asof dit gegrond kan wees op uitbeeldings wat op porseleinborde uit die Hatcher-wrak voorkom. Die Hatcher-skeepswrak het na skatting in 1643 of later gesink met 'n porseleinvrag van nagenoeg 25 000 porseleinvorwerpe aan boord wat vermoedelik vir die VOC-mark bedoel was.¹⁹ Die Hatcher-borde is baie netjieser in 'n helder kobalt kleur met meer detail uitgebeeld. Dié randverdelings bestaan uit agt breë en agt smal panele in teenstelling met die ses panele van die Sacramento en die Atalaia se borde. 'n Mens sou kon raai dat die oonde wat die borde van die Hatcher-versameling gemaak het, vervang is deur pottebakkers wat 'n haastige minderwaardige produk gelewer het om sodoende te voorsien in die groot vraag na goedkoop porselein in 'n tyd toe daar 'n besondere groot vraag daarna was en daar vanweë politieke omstandighede nie met die produksie bygehou kon word nie. 'n Ander moontlikheid is dat dit deur 'n oond gemaak is wat minderwaardige produkte gelewer het, en namaaksels is van ander porseleinware van 'n beter gehalte. By geen ander wrakke is porseleinskerwe gevind wat enige ooreenkoms met soortgelyke growwe ware toon nie.

Die vragte van albei wrakke moes uit besonder groot voorwerpe bestaan het, omdat daar so baie dik en groot skerwe gevind is teenoor die min dunner skerwe. Die kleur van die beter geskilderde voorwerpe vertoon 'n ligte valerige blou, terwyl die B-groep se skerwe

---

¹⁷ Addendum C, Indeling-V.E., STYL 5: Afbeelding: (a) en (b).

¹⁸ Ibid., STYL: 5: Afbeelding: (c).

¹⁹ Kaptein Hatcher het die vrag uitgehaal en die voorwerpe is in 1984 per veiling van die hand gesit. Christie's, *Fine and important late Ming and Transitional porcelain*, p. 86, fig. 979.

meestal 'n diep inkerige blou tint bevat. In die meeste gevalle lyk dit of die buitelyne met 'n swaar nat kwas ingeschilder is, veral by die C groep-ware. Die voetringe van groepe A en B is met sorg afgewerk en het 'n binnewaartse helling. Enkele Groep A-skerwe bevat merke binne-in 'n dubbele ring onder die voetstuk van die voorwerp. Groep B toon geen onderglasuurlyne onder die voetring nie, en geen merke kom voor nie. Dubbelyne kom wel aan die buitekant van die voetringe voor. Al die skerwe van borde dui op die kraakstyl waarop daar randverdelings voorkom. Die agterkante van dié borde bevat vertikale verdelings in sowel die B- as die C-groep.

Die glasuur van die A-groep is helder en dun met 'n effens groenerige tint aangewend. Die B-groep se glasuur is oor die algemeen redelik dik aangewend en vertoon 'n sterk gryserige groen tint met 'n glansende voorkoms. Die C-groep se glasuur vertoon minder groen, maar eerder 'n vaalblou tint en toon in teenstelling met groep B 'n mat voorkoms.

Behalwe vir die uitbeeldings van reiers, 'n kleiner voël op 'n rots en voëltjies in vlug as deel van landskappe, kom geen ander voëls soos eende of mitologiese voëls voor nie, asook geen drake nie. Die enigste ander diere wat wel voorkom, is die uitbeelding van 'n perd en op talle borde is daar twee of drie bokkies wat saam met perskes of fungi uitgebeeld is. Enkele mensfigure kom ook voor. Ander uitbeeldings bestaan uit blomme en Boeddhistiese embleme, waarvan sommige in panele voorkom. Besonder groot motiewe van perskes is op twee van die groot deksels uitgebeeld. Landskappe kom ook voor, maar is nie so algemeen as wat by porselein uit die Oorgangstydperk verwag sou word nie. Uitbeeldings van Daoïstiese, Boeddhistiese en mitologiese motiewe, kom nie soveel voor as by die ander wrakke wat reeds bespreek is nie. Die herte met perskes het wel 'n baie sterk simboliese betekenis in die Chinese kultuur, maar aangesien Westerse kliënte dit dekoratief vind en die motief nie vir hulle vreemd voorgekom het nie, was dit 'n baie gewilde onderwerp vir porseleinversiering. Dit is waarskynlik ook die rede waarom daar vir nagenoeg 'n eeu met hierdie motief volgehou is totdat dit in so 'n mate gestileer en afgewater geraak het dat die uitbeelding daarvan geen uitdaging meer vir die skilders ingehou het nie. Die uitbeeldings is derhalwe slordig gedoen en die porselein is nie sorgsaam afgewerk nie. Hierdie motiewe is waarskynlik nie meer by die hoofonde gebruik nie, maar omdat

daar by die provinsiale oonde besef is hoe gewild dié motief was, is daarmee volgehou en is dit as 'n goedkoop massaproduk vervaardig.

'n Sekere groep ware, waaronder die deksel met 'n hurkende figuur daarop, is met 'n dik blink glasuurlaag bedek wat sterk grysblou getint is. Hierdie groep sluit 'n verskeidenheid versierings in, wat skynbaar deel van kraakborde is, maar die skerwe is ongelukkig te klein om die volledige motief te kan vasstel. Dit dui daarop dat hierdie groep by dieselfde oond gemaak is. As hierdie voorwerpe almal van dieselfde oonde af kom, beteken dit dat porselein met kraakversierings sowel as dié wat as die oorgangstyl beskou word (die deksel), by dieselfde oonde gemaak is. Hierdie skerwe val, volgens gehalte, almal in die B-groep.

Borde in die provinsiale styl met herte daarop, (Groep C) se glasuur vertoon 'n gryser tint, maar die glasuur kom nie so dik voor nie. Ongeveer 12%, van die vrag van die Sacramento en die Atalaia, bestaan uit provinsiale ware van 'n redelike growwe kwaliteit. Dit verteenwoordig die ware wat met direkte lyn geskilder is, sonder 'n "wash". Die bepaalde tekenstyl, in dowwe tot grys-swart kobaltblou en die growwer porseleintekstuur wat gryserig vertoon met slordiger randmotiewe. Tog vergelyk nie een van hierdie skerwe met die eienskappe van die Swatow-ware nie.

Die voetstukke van al die skerwe, Groep A, B en C, is geglasuur en goed afgerond. Die A-groep se voetstukke is met 'n skerp voorwerp afgerond ("trimmed"). Die kleiliggaam vertoon spierwit met min onsuierhede en ysterspikkels teenwoordig. Groep B se voetringe is ook redelik goed afgewerk, maar onsuierhede soos ysterspikkels en sandkorrels kom wel in 'n geringe mate voor. Die kleiliggaam vertoon redelik wit, maar sommige bevat 'n grysblou tint. Die voetringe van Groep C is, soos reeds gemeld, slordig afgewerk met heelwat onsuierhede en 'n mate van sand is teenwoordig, tog is al die voetstukke wat voorkom, geglasuur.

Die meeste porselein wat deur die Portugese aangekoop is, is by privaatoonde by Jingdezhen aangekoop. Van hierdie oonde het voorwerpe gelewer van hoogstaande kwaliteit, maar ander het ook gemiddelde produkte vir die plaaslike mark gemaak. Medley wys daarop dat hoewel nuwe style en motiewe gedurende die 17de eeu

gemaak is, daar nooit heeltemal afgesien is van tradisionele motiewe soos blomranke, wolkekrulle en Boeddhistiese motiewe nie. Sy is ook van mening dat die kraakstyl saam met die Ming-dinastie gesterf het.²⁰ Medley vestig ook die aandag op porseleinborde wat tussen 1635 en 1644 dateer, met enersyds eienskappe van die kraakstyl in die randmotiewe en andersyds, figure in die sentrale paneel bevat wat op die nuwe styl, naamlik die oorgangstyl, dui.²¹ Dit verklaar moontlik waarom die porselein van die Sacramento en die Atalaia so min voorwerpe met kraakstyl-uitbeeldings aan boord gehad het. Tog is daar nie soveel porselein wat aan die oorgangstyl toegeskryf kan word op die Santissimo Sacramento en die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro gevind nie. Aan die ander kant is daar die baie kru uitbeeldings van afgewaterde kraakrandmotiewe met die byna onherkenbare hertmotiewe. Hierdie voorwerpe is duidelik nie die kwaliteit van die hoofonde in China nie, maar bevat tog ook nie eienskappe van Swatow-ware nie. Volgens Butler het hy al hierdie styl in Indië of Batavia gesien en is dit 'n styl wat deur provinsiale oonde vir hierdie mark gemaak is. Die Santissimo Sacramento en die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro was, soos vermeld, vir drie jaar in Indië vasgekeer as gevolg van die Nederlandse blokkade. Moontlik het die Portugese gedurende hierdie tyd dié ware in Indië bekom sodat elke beskikbare ruimte op die skip²² gevul is voor die vertrek.^{23, 24}

---

²⁰ Butler, Medley and Little, *Seventeenth century Chinese porcelain*, p. 14, 15.

²¹ *Ibid.*, p. 99, fig. 54 en p. 100, fig. 55.

HOOFTUK VII

Samevatting

Die gebrek aan Chinese literatuurbronne wat oor die volkskuns en uitvoerporselein van die 16de en 17de eeu handel, beteken dat talle leemtes bestaan met betrekking tot die versieringsmotiewe op porselein. Dit geld veral inligting oor die ontstaan van die kraakstyl en die oorgangstyl van die Ming- na die Qing-dinastie. 'n Ander aspek waaroor ook min inligting bestaan, is die geskiedenis van die produksie van provinsiale ware, bekend as Swatow. Deur die bronnelyste in onlangse Oosterse publikasies oor Chinese porselein te raadpleeg, is dit opmerklik dat selfs Oosterse skrywers sterk steun op Westerse literatuur. Europeërs het sedert die eerste kennismaking met Chinese porselein, dit in versamelings bewaar en navorsing daarop gedoen. Die publikasies wat hieruit gevolg het, is vandag van onskatbare waarde, maar daar bestaan nog talle onbeantwoorde vrae met betrekking tot die geskiedenis van die produksie van Chinese porselein en die motiewe waarmee dit versier is.

Die invloed uit lande met wie China handelsverbintenisse gehad het, het daartoe gelei dat motiewe uit ander kulture ontleen is en het sodoende bestaande Chinese motiewe aangevul. Die insluiting van hierdie nuwe motiewe het 'n geleidelike verandering in die toepassing van die dekoratiewe skema op porselein teweeggebring. Verdere invloede wat buitelandse kopers op die ontwikkeling van versieringsmotiewe en fatsoene van Chinese porseleinware gehad het, was waarskynlik subtieler van aard, omdat pottebakkers die keuses wat kopers gemaak het, in ag geneem het en daarvolgens aanpassings gemaak het.

Die gebruik van randmotiewe, die samestelling daarvan en die wyse waarop dit om die borand van 'n voorwerp of onder om die voetstuk gebruik is, het van tydperk tot tydperk verskil. Die Chinese porseleinskilders het gedurende die Ming-dinastie die randmotiewe byna sonder uitsondering deur twee of meer horisontale lyne afgebaken. Horisontale lyne is op verskeie plekke van die voorwerp aangebring deur die kwas in die hand stil te hou terwyl die pottebakkerswiel draai. Die gebruik van hierdie lyne

gee aan die voorwerpe 'n geordende en afgewerkte voorkoms. Die motiewe is daarna binne die lyne ingeskiller.¹ Die rangskikking van die motiewe binne hierdie lyne, is van die belangrikste aspekte om in aanmerking te neem by die datering van 'n voorwerp, want dit is voortdurend verskillend toegepas, sodat sekere “families” van motiewe daarvolgens te onderskei is. Sedert die laat 16de en vroeg 17de eeu het die indelings volgens vertikale lyne, veral om die rande van borde en komme, 'n belangrike plek in die versieringskema ingeneem, wat een van die kenmerkende eienskappe van die kraakstyl was. Motiewe is dikwels volgens 'n bepaalde skema toegepas wat daarop dui dat in sommige tydperke van 'n patroonboek met standaardvoorskrifte gebruik gemaak is.²

Die porseleinskerwe wat by die nege Portugese skeepswrakke aan die Suid-Afrikaanse kus voorkom, volg kronologies op mekaar en bied die moontlikheid om die ontwikkeling van die motiewe oor 'n tydperk van 'n eeu sinvol te bestudeer. Dit behels veral die voorkoms en toepassing van motiewe op porseleinvoorwerpe wat vir die uitvoermark gemaak is. Die klem val dus op kraakporselein wat verbind word met die Europese toetrede tot die Chinese uitvoermark, asook die porseleingroepe (bekend as oorgangsware) en provinsiale ware(bekend as Swatow).

Twee van die nege wrakke het die kraakstyl voorafgegaan, terwyl die ander sewe die hele spektrum van die ontwikkeling van die kraakstyl omvat. By die bestudering van hierdie skerwe was dit ook nodig om kennis te neem van ander gedateerde skeepswrakke se porseleinvragte met die doel om vergelykings te tref met eienskappe wat op die skerwe van ál die skeepswrakke voorkom. Die vragte van die Spaanse skip, die San Diego van 1600,³ en van die Nederlandse skip, die Witte Leeuw van 1613,⁴ lewer belangrike porseleinmateriaal op om die gapings wat in tydperke tussen die wrakke aan die Suid-Afrikaanse kus bestaan, te vul. 'n Ander belangrike wrak om van

---

¹ Kyk die opname van die skilderstyl op skerwe in die dataverwerking, Addendum A, (V. 38 en V.39) van hierdie studie.

² Lam, “Dating criteria for Chinese blue and whites of the mid to late 15th century from shipwrecks”, Actes du colloque de la Société française d'Étude de la Céramique orientale, 23–24 November, 2001, p. 5.

³ Die San Diego-wrak is in 1996 naby Manila gevind en is tans in die Filippynse Nasionale Museum. Kyk Des Roches et al., *Treasures of the San Diego*.

⁴ Kyk Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, pp. 15-21.

kennis te neem, is die Hatcher-vrag (1643 of later),⁵ asook een of twee ander vondse van porseleinskerwe wat na bewering by Drake's Bay aan die kus van Kalifornië in die Verenigde State van Amerika gevind is.⁶

Daar is min bekend oor die ontwikkeling van die kraakstyl. By die bestudering daarvan, het verskeie navorsers 'n soort wetmatigheid in die uitbeeldingwyses van die dié styl raakgesien en probeer om 'n kronologiese orde van ontwikkeling vas te stel. Die eerste persoon wat so 'n poging aangewend het, is B. McElney wat in 1979 'n skema uitgewerk het volgens die versierings wat as randmotiewe op kenmerkende kraakware voorkom.⁷ M. Rinaldi het in 1980 intensiewer ondersoek na die ontwikkeling van die kraakstyl gedoen in die publikasie "Kraak porcelain, a moment in the history of trade".⁸ Hierdie publikasie is omvattend en goed geïllustreer. Meer onlangs het Shangraw en Von der Porten gevolg met 'n bespreking van voorbeelde wat op dieselfde skerwe gebaseer is as dié waarna McElney verwys, naamlik die vonds aan die kus van Kalifornië.⁹ Dit is interessant om daarop te let dat hoewel die navorsers almal ook verwys na die skeepswrakke van die Witte Leeuw en die Hatcher-wrak, elkeen se interpretasie en uiteensetting van die style van die ander verskil. Die indelings wat deur hierdie onderskeie navorsers gemaak is, word vervolgens hier uiteengesit met die doel om dit te vergelyk met die bevindings wat gemaak is ten opsigte van die skerwe by die nege vindplekke aan die Suid-Afrikaanse kus. Om verwarring te voorkom by die bespreking van hierdie navorsers se indelings, is die term "Group" gebruik vir McElney se indeling, "Border" vir Rinaldi se indeling en "Type" vir Shangraw en Von der Porten se indeling.

---

⁵ Die Chinese jonk wat deur kaptein M. Hatcher ontdek is, is nie gedateer nie, maar het vermoedelik in 1643 of 'n paar jaar later gesink. Kyk C. Sheaf and R. Kilburn, *The Hatcher porcelain cargoes*, Oxford, 1988.

⁶ Die skerwe wat van Drake's Bay af kom, is ontdek uit argeologiese opgrawings by Indiaanse nedersettings aan die Kaliforniese kus. Dié skerwe is na bewering óf deur Drake se skip, die Golden Hinde in 1579 daar agtergelaat onderweg na Manila toe, óf die skerwe kon ook van die San Augustine af gekom het wat in 1595 in Drake's Bay gesink het. Daar bestaan dus geen sekerheid oor skip of skepe of tydperk waar hierdie skerwe mee verbind kan word nie. Kyk Rinaldi, *Kraak porcelain*, pp. 62-63.

⁷ McElney, The blue and white wares (post 15th century), *Oriental ceramics Soc of Hong Kong, Bull.* no. 1, 1979, pp.34-36.

⁸ Rinaldi, *Kraak porcelain*.

⁹ Shangraw and Von der Porten, *Kraak plate design sequence*, p.1 - 20.

Na 'n ondersoek en beoordeling van die skerwe van die nege skeepswrakke aan die Suid-Afrikaanse kus, is die bevindings vergelyk met die kronologiese indelings wat die navorsers, McElney, Rinaldi asook Shangraw en Von der Porten, aan die 16de- en 17de-eeuse versieringstyl toegedeel het. Die gevolgtrekkings wat hieruit gemaak is, word hieronder uiteengesit:

Die randmotiewe op die skerwe van die Jiajing-tydperk soos dit by die São João- en die São Bento-skeepswrakke voorkom, bestaan hoofsaaklik uit aaneenlopende motiewe.¹⁰ Die enigste ander vorm van randafwerkings, is slegs 'n enkel-, dubbel- of driedubbele lyn. 'n Ander eienskap van die skerwe uit hierdie twee wrakke, is dat die fatsoene wat op borde dui, borde van medium grootte was en dat die cavetti daarvan onversierd is. Die meeste van hierdie borde bevat insnydings in die wande van die cavetti. Hierdie eienskappe weerspreek die indelings wat deur McElney en Shangraw en Von der Porten aan die Jiajing-tydperk toeskryf is. So byvoorbeeld, kom die "white cavetto with water kraak plates"¹¹ met aaneenlopende "rim strips", Shangraw en Von der Porten se "Type I" en "Type II", nie tussen die skerwe van die São João en die São Bento voor nie.¹² McElney, asook Shangraw en Von der Porten, maak nie in hulle kronologiese indelings melding van die insnydings in die wande van die cavetti van borde wat so prominent by die skerwe van die São João en die São Bento voorkom nie. Die genoemde navorsers verwys ook nie na die borde se afgeplatte rande met aaneenlopende randversierings nie en dit wil dus voorkom asof hierdie styl van borde uit die Jiajing-tydperk, nie aan hulle bekend is nie.¹³ Tog bestaan daar soortgelyke voorbeelde van hierdie borde in die Topkapi Saray-museum, wat korrek as Jiajing gedateer en as 'n verwysingsbron beskikbaar is.¹⁴

---

¹⁰ Kyk Addendum B (ii), (V. 40, Motief: 0002 tot 0035).

¹¹ Kyk die lys van kronologiese indelings van: Rinaldi en Shangraw en Von der Porten in Addendum C: I, en II.

¹² Die motiewe wat op die skerwe van die São João en die São Bento voorkom, is in Hoofstuk III van hierdie studie uiteengesit.

¹³ Kyk Addendum B (ii), (V. 40, Motief: 0034).

¹⁴ Krahl, *Chinese ceramics in the Topkapi Seray Museum*, vol. II, p. 779.

McElney aanvaar verder dat die Jiajing-regeringsmerke wat by sommige van die skerwe wat by Drake's Bay aan die Kaliforniese kus gevind is, 'n bewys is dat hierdie skerwe uit die Jiajing-tydperk dateer en dat die style wat hy as "Group I" en "Group II" beskryf, reeds voor 1566 gemaak is.¹⁵ In antwoord hierop, behoort op die volgende gelet te word: Dit is algemeen bekend dat regeringsmerke, veral op uitvoerware, nie betroubaar is nie en daarom kan daar selde op hierdie merke gereken word. By die skerwe van die São João en die São Bento wat ondersoek is, kom daar nie enige merke voor wat as die keiserlike merk van Jiajing geïdentifiseer kon word nie. Indien regeringsmerke op hierdie skerwe voor hierdie tydperk algemeen in gebruik was, behoort minstens enkele van dié merke tussen die duisende skerwe wat by die twee wrakke voorkom, teenwoordig te wees.¹⁶

Die skerwe van die São João (1552) en die São Bento (1554) bevestig onteenseglik dat dit die vroegste gedateerde wrakke is met vragte wat vir die Europese mark bestem was. Die weerlê McElney¹⁷ asook Shangraw en Von der Porten¹⁸ se bewering dat die skerwe wat by Drake's Bay voorkom, die vroegste is.¹⁹ Die herkoms van die Drake's Bay skerwe is in die eerste plek nie bewys nie en dié porseleinvonds is ook nie met sekerheid gedateer nie. Tweedens is die datums wat ter sprake is: 1579 en 1595, minstens tussen 27 en 42 jaar nadat die São João en die São Bento vergaan het. Hoewel dit duidelik is dat die skerwe van die Drake's Bay-vondse uit die Wanli-tydperk (1573-1619) beskou kan word, bly die herkoms en gevolglik ook die datering daarvan, op spekulاسie gegrond. Dus kan selfs die skerwe wat by Sunrise-on-Sea (1593) en by Haga-Haga aan die Suid-Afrikaanse kus gevind is, ook nog vroeër wees as dié van Drake's Bay.

---

¹⁵ McElney, "The blue and white wares post 15th century", *Oriental ceramics Society of Hong Kong, Bulletin*. no. 1, 1979, pp. 34-36

¹⁶ Merke wat by die São João en die São Bento gevind is, is regeringsmerke van die Xuande, sowel as die Zhengde-tydperke, "Chang-Ming-Fu-Gui"-merke en ander gelukwense of spreuke asook 'n aantal ongeïdentifiseerde merke kom voor. Mnr. Xue van die Ambassade van die Volksrepubliek van China het baie moeite gedoen om ander persone te raadpleeg met die doel om van die onbekende merke te identifiseer, maar sonder sukses. (Gesprekke met mnr. Xue op verskillende geleenthede gedurende Januarie en Februarie 2001).

¹⁷ McElney, "The blue and white wares post 15th century", *Oriental ceramics Society of Hong Kong, Bulletin*. no. 1, 1979, pp. 34-36bid.

¹⁸ Shangraw and Von der Porten, *Kraak plate design sequence*, pp. 8-12.

¹⁹ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 63.

Tussen die motiewe uit die Jiajing tydperk (1522-1566) en die begin van die Wanli-tydperk (1573-1619), is daar 'n tydsverloop van ongeveer twintig jaar, waartydens 'n groot stylverandering en/of -aanpassing plaasgevind het. Daar is nie veel bekend wat in dié tyd, bekend as die Longqing-tydperk (1567-1572), gebeur het nie, maar volgens die reeks van nuwe motiewe en nuwe uitbeeldingswyses het die produksie van die fatsoene en die ontwikkeling van motiewe nie stilgestaan nie. Een van die style wat uit die Jiajingtydperk tot in die Wanli-tydperk voortbestaan het, is borde met die onversierde cavetti wat nog in die vroeë Wanli-tydperk voorkom. Skerwe wat hiermee vergelyk is by Haga-Haga teenwoordig, maar sonder die insnydings in die cavetti. Dus wil dit voorkom dat die styl met ingesnyde cavetti, een van die style is wat beperk is tot die Jiajing-tydperk.

Oor Rinaldi se indeling "Border I", (1570-1625), is die bevinding dat daar 'n verskil voorkom tussen dié indeling en dit wat by die skerwe van Haga-Haga gevind is: Rinaldi se indeling beskryf 'n styl waar die cavetti en rande van borde onversierd is maar gebosseerde versierings bevat. "Border I B", bevat byvoorbeeld 'n dun aaneenlopende motief aan die buiterand.²⁰ Hierdie indeling het ook betrekking op die skerwe wat by Haga-Haga voorkom, maar slegs in dié opsig dat daar wel gebosseerde motiewe op die rand van enkele skerwe voorkom, maar dat die bossering deur blou versierings aangevul is.²¹ Geen wit gebosseerde rande soos wat Rinaldi beskryf, is by Haga-Haga of Sunrise-on-Sea teenwoordig nie en kom ook nie by die San Diego van 1600 of die Witte Leeuw van 1613 voor nie. Behalwe vir een bord in die Dos Santos-paleis,²² is hierdie styl borde volgens die voorbeelde waarna Rinaldi verwys, nie in ander Portugese versamelings teenwoordig nie, en skynbaar ook nie in die Ardebil-heiligdom nie.²³ Tog kom dit in redelike hoeveelhede in Nederlandse versamelings voor.²⁴ Dit wil voorkom asof hierdie spesifieke ware die produksie van een bepaalde

²⁰ Vergelyk Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 74, fig. 46. National Museum Singapore (inv. C. 1249).

²¹ Kyk Addendum C, Indeling-V.E., STYL 2: Afbeelding i (a), asook: Addendum B (ii), (V. 40. Motief: 0508).

²² Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 73, fig. 45 Santos Palace collection, (inv. 94).

²³ Die Ardebil-heiligdom se Ming voorwerpe dateer voor 1611. Die afwesigheid van hierdie voorwerpe by so 'n groot versameling, beteken dat dit waarskynlik nog nie in hierdie tyd gemaak is nie. Kyk Pope, *Chinese Porcelain from the Ardebil shrine*, fig. 78-118.

²⁴ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 74, fig. 47 en p. 75, fig. 49 en 50 (privaatversamelings in Nederland) asook, p. 197, fig. 261a, (privaatversameling in Nederland), en p. 197, fig. 261b en 261c, Groningen Museum,

oond is, waarvandaan die Nederlanders dit bekom het. Dit blyk dus dat hierdie groep ware, nie, soos Rinaldi dit dateer, tussen 1570 en 1625 gemaak is nie, maar dat dit heelwat latere produksies is, veral omdat die styl van die sentrale versierings ook op 'n later tydperk as dié van die 16de eeu of vroeg 17de eeu dui. In die lig van bogenoemde bespreking, kan die gevolgtrekking gemaak word dat die skerwe van die wrakke van die São João en die São Bento sommige van die daterings van voorwerpe in bestaande versamelings kan bevestig, maar dat dit ook kan bydra om daterings reg te stel. Die skerwe wat by Madagaskar gevind is en by die Museum l'Homme in Parys²⁵ as 15de eeu gedateer is, behoort in werklikheid tot die Jiajing-tydperk (1522-1566) omdat dit ooreenstem met dié van die São João en die São Bento.²⁶ Die skerwe aan die Suid-Afrikaanse kus, wat uit die Jiajing-tydperk dateer, dra by tot 'n beter insig van die versieringstyl en die kwaliteit van die porselein uit die middel van die 16de eeu.²⁷

By die beoordeling van die randmotiewe wat op die Haga-Haga-skerwe voorkom, is die volgende waarnemings gemaak: Die meeste randmotiewe bestaan uit samestelling van klein natuur- of watertonele of groepies blomme en blare, afgewissel met Boeddhistiese embleme. Motiewe wat dikwels by Haga-Haga voorkom, is die lotusblare-reiers-en-watermotiewe.²⁸ Die horisontale lyne wat deur dié motief strek, stel water voor. Hierdie randmotief, wat op borde met onversierde cavetti voorkom, is besonder volop wat beteken dat dit 'n baie gewilde motief in hierdie tydperk was. Dié randmotiewe, bevat in die meeste gevalle uitbeeldings van mitologiese “fenghuang”-voëls as sentrale versiering in klein bordjies.²⁹ Die meeste outeurs skryf hierdie uitbeeldings toe aan die middel van die 16de eeu,³⁰ maar omdat hierdie uitbeeldings en randmotiewe nie by die São João en die São Bento voorkom nie, en die

---

(inv. 1981-1693 en inv. 1981-1692). Die meeste van hierdie klein bordjies bevat 'n reier-uitbeelding op die agterkant.

²⁵ Die skerwe in die Musée l'Homme, is uit grafte en nedersettings in Madagaskar ontdek. Kyk E. Vernier, et J Millot, *Archéologie Malgache comptoirs musulmans. Catalogues du musée de l'Homme.*, Paris, 1971, p. 121.

²⁶ Kyk ook die bespreking van die São João en die São Bento-wrakke in Hoofstuk III.

²⁷ Kyk Addendum B (ii), Afbeeldings 1 (a), 2 (a), (b) en (c), 3 (a) en (b) asook 4 (a) en (b).

²⁸ Ibid., (V.40. Motief: 1040).

²⁹ Pinto de Matos, *Chinese export porcelain*, p. 61, fig. II, (CMAG 24 EN 24).

³⁰ Ibid., p. 60.

“fenghuang”-voëls wat met harige nekke uitgebeeld is, net by Haga-Haga teenwoordig is, kan gevolglik aanvaar word dat hierdie uitbeeldings na 1554 gemaak is.³¹

Dieselfde tipe randmotiefuitbeeldings kom ook saam met herte in ’n landskap voor. Rinaldi verwys na hierdie motiewe as: “five-deer-in-a-landscape motif”.³² Hierdie kombinasie rand- en sentrale versierings, veral dié in Portugese versamelings, word ook aan die Jiajing-tydperk toegeskryf.³³ Omdat die motiewe volop by die Haga-Haga-skerwe voorkom, en nie by die São João en die São Bento teenwoordig is nie, is die gevolgtrekking dat dié motiewe ook eers ná 1554 gemaak is.³⁴

’n Groep skerwe wat by Haga-Haga voorkom, bevat “herte-en-wiel”-uitbeeldings met enkellynverdelings. Hierdie motiewe kom op kommetjies voor maar is nie by enige ander van die wrakke aan die Suid-Afrikaanse kus gevind nie, wat beteken dat dit waarskynlik sedert die vroeg-17de eeu, nie meer gemaak is nie.³⁵ Dié styl kommetjies kom by die Witte Leeuw voor, maar die skilderwerk daarop vertoon onnet, en die teks verwys na die dik wande daarvan.³⁶ Dié kommetjies is dus nie so fyn as dié van die Haga-Haga-skerwe nie en dit is daarom moontlik dat hierdie styl en fatsoen voortgesit is deur provinsiale oonde wat nie dieselfde kwaliteit voorwerpe gelewer het as die Jingdezhen-oonde, waar die Haga-Haga kommetjies gemaak is nie.

Volgens die beskrywings van randindelings wat aan die einde van die 16de eeu en vroeë 17de eeu voorkom, maar nie by die skerwe van Sunrise-on-Sea (1593) en Haga-Haga, (wat vermoedelik ook uit 1593 dateer) te onderskei is nie, kan die gevolgtrekking gemaak word, dat die skerwe van Sunrise-on-Sea en Haga-Haga nie later as 1593 dateer nie. Die skerwe wat by Sunrise-on-Sea gevind is, is almal heelwat

---

³¹ Addendum B (i), (V. 40. Motief: 0704) en randmotief, (v. 40. Motief: 0485).

³² Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 61, fig. 31, Santos Palace museum, (Inv. 73).

³³ Kyk: Addendum C, Indeling-V.E.,

dikker en is duidelik deel van groter houers met 'n toe vorm, in vergelyking met dié van Haga-Haga.

Gevolgtrekkings kan ook soms gemaak word op grond van dit wat nie by 'n wrak teenwoordig is nie, soos die aanname dat sekere style reeds in 'n bepaalde tyd gemaak is wat glad nie by die wrak uit die ooreenstemmende tyd voorkom nie. Daar is nie bepaalde eienskappe van die vroeë kraakstyl by die São João en die São Bento se skerwe teenwoordig nie. Die motiewe wat die navorsers, McElney³⁷ en Shangraw en Von der Porten aan die Jiajing-tydperk toeskryf, naamlik die “white rim strips and cavettos”, “Type I” en die “continuous decoration around the rim stripe, and white cavettos ... identifiable by the thin lines representing water on the inner side of the rim strips” “Type II”,³⁸ ontbreek by die São João en die São Bento.

Uit die skerwe aan die Suid-Afrikaanse kus is dit duidelik dat baie van die motiewe wat deur navorsers aan die Jiajing-tydperk toegeskryf is, eerder by die Wanli-tydperk tuishoort. Dit sluit randmotiewe in wat bestaan uit Boeddhistiese kosbaarhede afgewissel deur blomme en blare, soos op borde wat in die Princessehof-museum,³⁹ asook in die Dos Santos-paleis in Lissabon voorkom.⁴⁰ Sentrale motiewe, soos die water- en hawetonele en dié met herte, wat in ander versamelings as Jiajing gedateer is, is goed verteenwoordig by die skerwe van Haga-Haga.⁴¹ Hoewel dit duidelik is dat hierdie motiewe nie by die Jiajing-skerwe van die São João- en die São Bento-wrakke inpas nie, is dit moontlik dat dié motiewe na 1554, in die Lonqing-tydperk van 1567 tot 1572 en/of aan die begin van die Wanli-tydperk van 1573 begin ontwikkel het en die begin van die kraakstyl daardeur ingelui is.

By die oorweging van die eienskappe van die skerwe wat aan die kraakstyl voldoen, is dit belangrik om te let op die enkellynverdelings wat by die Haga-Haga-skerwe voorkom. Hierdie enkellynverdelings het gelei tot die lobmotiewe of medaljons waardeur die rande van oop vorms soos borde, in kompartemente ingedeel is waarin

³⁷ Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p. 46

³⁸ Shangraw en Von der Porten, *Kraak plate design sequence*, pp. 10-11.

³⁹ Miedema, *Kraakporselein en overgangsgoed*, fig. K.3.

⁴⁰ D. Lion-Goldschmidt, “Les porcelaines chinoises du palais de Santos”, *Arts Asiatiques*, fig. 34-35.

⁴¹ Kyk addendum B (ii), (V.40. Motief: 1015, 1021, 0643, 0649, 0650).

blom-en ander motiewe gerangskik is. 'n Voorbeeld van so 'n gelobde motief is op 'n bord uitgebeeld wat in die 16de eeu vir 'n Portugese familie as opdragware gemaak is waarop daar 'n heraldiese wapen uitgebeeld is.⁴² Hierdie randmotief kom ooreen met Rinaldi se “Border IV (b)”, wat sy met die tydperk 1575-1605 verbind.⁴³ Die enkellynverdeling, wat agt semi-sirkels of lobbe om die rande van borde vorm, is so geplaas dat dit 'n ster aan die binnekant van die bord vorm waarbinne die sentrale motief geplaas is.⁴⁴ Daar is enkele skerwe by Haga-Haga gevind wat op hierdie gelobde randindeling dui.⁴⁵ Die stervorm wat deur die gelobde motief gevorm is, is teen die begin van die 17de eeu verder beklemtoon deur die “wash”-inkleding tussen twee lyne. Dit het 'n breë paneel geskep wat die sentrale paneel en die gelobde panele om die rand, van mekaar skei en kom op 'n groot aantal borde by die Witte Leeuw-wrak voor. Dié prominente breë kurwende lyne om die motief kom nie by die Haga-Haga-skerwe voor nie.⁴⁶ Die voorbeelde wat by die Witte Leeuw voorkom, toon dat dit teen die begin van die 17de eeu 'n besonder gewilde motief was en is ook by die wrak van die São João Baptista (1622) en die São Gonçalo (1630) gevind.⁴⁷ Hieruit is af te lei dat die noukeuriger motief soos wat by Haga-Haga voorkom, die eerste vorm van dié motief is wat by die hoofonde gemaak is. Waarskynlik het die provinsiale oonde hierdie produksielyn nagevolg en 'n slordiger variasie daarvan voortgesit waarmee vir 'n lang tyd voortgegaan is nadat dit geblyk het dat die motief onder die kopers gewild was. Die skerwe wat by Haga-Haga gevind is, bewys dat die stervorm-motief alreeds in die vroeë Wanli-tydperk, voor 1593, bestaan het. Rinaldi meen dat die sentrale ster-motief teen 1595 begin gebruik is,⁴⁸ en Shangraw en Von der Porten noem 1600 as die begin van hierdie styl.⁴⁹

⁴² Rinaldi, *Kraak porcelain*, fig. 62, (Guimet Museum, Inv. G-2665), p. 84.

⁴³ *Ibid.*, pp. 70-71 en p. 85, fig. 64.

⁴⁴ Kyk Addendum C, Indeling-V. E., STYL 2: Afbeelding ii.

⁴⁵ Shangraw en Von der Porten gebruik nie hierdie tipe randindeling as deel van hul argument oor die kronologie van randindelings nie. Kyk Shangraw en Von der Porten, *Kraak design sequence*, pp. 8-9, fig. I-XII.

⁴⁶ Vergelyk byvoorbeeld die los kwaswerk van lyne in die sentrale motief wat water voorstel. Hierdie soort kwaswerk, is waarskynlik provinsiale produksies. Kyk Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p. 92, (Inv. 5161) en pp. 94-95, (Inv. nos. 5168, 5169, 5170, 5171, 5172, 5173 en 5174).

⁴⁷ Kyk Addendum C, Indeling-V. E., STYL 3: Afbeelding: i.

⁴⁸ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 41.

⁴⁹ Shangraw en Von der Porten, *Kraak plate design sequence*, p. 9

Nadat vertikale randverdelings as 'n styl begin posvat het, het die kraakstyl snel ontwikkel. Meer verdelings en vakkies is teen die laat 16de eeu by dié motiewe gevoeg. Die skerwe van die San Diego-wrak bewys verder dat die borde teen 1600 met breër afgeplatte rande gemaak is as dié wat by Haga-Haga voorkom. Die vertikale randverdelings afgewissel met smaller panele, is, volgens die skerwe en voorwerpe wat by die San Diego voorkom, reeds teen 1600 gemaak. Die Witte Leeuw toon dat die kraakmotiewe teen 1613 verder gevorder het en dat meer geometriese motiewe bygevoeg is sodat die hele oppervlak van die borde en ander oop vorms met klein detail bedek is, soos ook by die wrak van die São João Baptista (1622).⁵⁰ Die styl waar geometriese motiewe oorwegend as versiering voorkom, sou gevolglik kon inpas by die tydperk van 1608, die tydperk waarin die wrak van die Santo Espiritu gesink het, maar omdat daar so min geometriese motiewe by die Haga-Haga-skerwe teenwoordig is, weêrlê dit die teorie dat die Haga-Haga-skerwe van die Santo Espiritu afkomstig kan wees.

Dus is een baie belangrike bevinding gemaak wat die wrakke betref, naamlik dat die porseleinskerwe wat by die Haga-Haga-omgewing uitspoel, beslis nie van die wrak, die Santo Espiritu, wat in 1608 gesink het, afkomstig kan wees nie. Die Haga-Haga-skerwe dateer eerder uit die vroeë Wanli-tydperk vóór 1600. Die waarskynlikste wrak waarvandaan hierdie skerwe kan kom, is die Santo Alberto, want dit is die enigste wrak wat in dié tyd in daardie omgewing gesink het. Alle getuienis dui daarop dat twee ladings van die Santo Alberto afgegooi is kort voordat dié skip gestrand het.⁵¹ Die eienskappe van die skerwe wat ondersoek is, gemeet aan die motiewe wat op skerwe afkomstig van die wrak van die San Diego van 1600, sowel as wat op die wrak van die Witte Leeuw van 1613 voorkom, toon té groot verskille in die styl wat by hierdie wrakke teenwoordig is en dit wat by Haga-Haga voorkom. By die motiewe by die San Diego- en die Witte Leeuw-wrakke van 1600 en 1613 onderskeidelik, is die meeste van die kraakstylmotiewe reeds duidelik teenwoordig, terwyl die Haga-Haga

---

⁵⁰ Die skerwe van dié bevat 'n groot verskeidenheid van geometriese motiewe wat met die kraakstyl verbind word.

⁵¹ Die moontlikheid bestaan dat die skerwe wat by Haga-Haga uitspoel, deel was van die vrug van die Santo Alberto omdat dié skip genoodsaak was om van sy vrug ontslae te raak voordat dit by Sunrise-on-Sea gestrand het. Meer navorsing is nodig om hierdie raaisel op te klaar.

skerwe beslis bewys dat die kraakstyl nog in sy kinderskoene gestaan het en nog nie die styleienskappe bevat wat by die twee genoemde wrakke teenwoordig is nie. Die Haga-Haga-skerwe pas tydperksgewys in by die Santo Alberto, voor 1600, en nie soos deur G. Bell-Cross beweer, 1608, die jaar waarin die Santo Espiritu gesink het nie.⁵²

Die volgende wrak aan die Suid-Afrikaanse kus waar die kraakstyl meer prominent op die porseleinskerwe teenwoordig is, is die São João Baptista wat in 1622 vergaan het. Die skerwe van hierdie skip, toon dat die frag 'n aantal groot borde met breë afgeplatte rande ingesluit het. Die meeste randmotiewe wat voorkom, bestaan uit vertikale panele wat lob- en ojief-vorms bevat. Die ojief-vormige panele is afgewissel met smal panele waarbinne ritse van drie tot vier kolle uitgebeeld is, wat juwele voorstel. Die linte of geluक्सknope wat in sommige uitbeeldings in die plek van die juwele-motief by ander wrakke voorkom, is nie op enige van die São João Baptista-skerwe teenwoordig nie. Die ritse kolle toon dat die juwele-motief of "beaded pendants" in hierdie stadium al so afgewater is, dat die oorspronlike motief soos dit in die vroeë kraakuitbeeldings voorgekom het, hulle betekenis verloor het. 'n Goeie voorbeeld van so 'n motief by die wrak van die San Diego toon hoe hierdie juwele-motief in die kraakuitbeeldings wat vroeg in die 17de eeu gemaak is, daar uitgesien het.⁵³ Ander vorms van die kraakstyl en wat die meeste by die wrak van die São João Baptista aanwesig is, is die randversierings wat bestaan uit ronde medaljons om die rand, in plaas van vierkantige randverdelings met breë en smal panele soos hierbo genoem.⁵⁴ Die ander motiewe bevat hoofsaaklik blom- en blaarmotiewe. Die kraakstylmotiewe bevat nie enige opvallende of besonder netjies uitgebeelde motiewe nie, maar vertoon alledaags. Die kleur is in 'n valerige afgewaterde blou uitgevoer soos baie van die voorbeelde wat ook by die Witte Leeuw voorkom. Die afleiding wat hieruit gemaak kan word, is dat kraakstyl nie alle uitvoerware oorheers het nie, en dat daar ook nog voortgegaan is met die produksie van tradisionele style. Die afwesigheid

⁵² Kyk die bespreking in Hoofstuk IV.

⁵³ Crick, "Formes et décors islamiques dans la porcelaine chinoise du XIVe au XVIe siècle." *Revue annuelle de la Société française d'Étude de la Céramique orientale*, no. I, Oct., 2000, p. 55, fig. 10.

⁵⁴ Addendum C, Indeling-V.E., STYL 3: Afbeelding i.

van voorwerpe by die São João Baptista wat in die oorgangstyl versier is, mag beteken dat hierdie styl nog nie in die tydperk van 1622 gemaak is nie.

Die kraakstylrandmotiewe met ojief-vormige panele, afgewissel met vier kolletjies in die smal panele wat die sentrale paneel omring, is by die São João Baptista, São Gonçalo (1630), en die Santa Maria Madre de Deus, (1643) teenwoordig. Klein vakkies geometriese motiewe (“diapers”) kom aan die bo- en onderkante van die kolletjie-motief voor. Hierdie motief is oor ’n lang tydperk gemaak en is een van die kenmerkendste motiewe van die kraakstyl wat alreeds teen 1600 ontwikkel het, soos bevestig is deur die voorbeelde wat by die wrak van die San Diego gevind is.⁵⁵

Die skerwe aan die Suid-Afrikaanse kus toon verder dat die motiewe wat op die voorwerpe en skerwe wat by die Witte Leeuw (1613) voorkom, ook by die São João Baptista (1622), die São Gonçalo (1630) en die Santa Maria Madre de Deus (1643) teenwoordig is. Hierdie motiewe verskil ook nie noemenswaardig van dié wat op voorwerpe op die Hatcher-wrak (1643 of later), gevind is nie. Hiervolgens is dit duidelik dat daar nie ’n definitiewe ontwikkelingslyn van die kraakstyl gevolg kan word nie, maar die skerwe wat by die São Gonçalo-wrak gevind is, toon oor die algemeen ’n hoër gehalte van uitbeelding in helderblou kobalttinte. ’n Unieke uitbeelding van randmotiewe kom byvoorbeeld by skerwe afkomstig van die São Gonçalo voor, wat nie die gebruikelike linte of kolletjies in die smal panele bevat nie, maar drie blomme onder mekaar uitbeeld. Die kenmerkende smal panele wissel die ronde medaljons af, maar geen geometriese motiewe is deel van hierdie uitbeeldings nie. Wat hierdie uitbeeldings verder onderskei van ander uitbeeldings, is die kombinasie van twee style in een. Dit wil sê die styl met ronde medaljons, breë blou kurwende panele en stervormige sentrale panele. In hierdie geval is die vierkantige panele vervang deur ronde medaljons, maar die smal panele is behou. Nie Shangraw en Von der Porten nog Rinaldi maak melding van hierdie besondere samestelling. Oor die algemeen is die kraakstyl wat by die meer verfynde uitbeeldings op die porselein afkomstig van die wrakke van die São Gonçalo voorkom, ’n bietjie anders as wat

---

⁵⁵ Crick, “Formes et décors islamiques dans la porcelaine chinoise du XIVe au XVIe siècle.” *Revue annuelle de la Société française d’Étude de la Céramique orientale*, no. 1, Oct., 2000, p. 55, fig. 10.

normaalweg by ander kraakstyle aangetref word. Dit is asof die versierders hulle meer vryhede toegelaat het. Dit wil ook voorkom asof die vertikale randverdelings vervang is deur kurwende wolkpaneel met blomme en dat geometriese motiewe begin afneem het.

Van die randmotiewe tussen die São Gonçalo-skerwe en wat bespreking regverdig, is dié van kommetjies met uitbeeldings van “taotie”-gesigte, afgewissel met blompaneel op ’n agtergrond met skubmotiewe.⁵⁶ Dieselfde motief is ook op groot komme (ongeveer 200mm in deursnit en groter) uitgebeeld. Daar is ongeveer ses “taotie”-gesigte en blompaneel op die rand. Hierdie besondere motiewe op die São Gonçalo-skerwe, verskil van die meer algemene uitbeeldings soos dit by Rinaldi se “Klapmuts-groep VI” (1595-1620),⁵⁷ McElney se “Group VI” (1605-1625) bespreek word, omdat daar by dié afbeeldings slegs vier “taotie”-gesigte voorkom, afgewissel met driehoeke, geometriese motiewe, “ruyi”-septeers en smal paneel met geluksknoppe of kolle in.⁵⁸ Hierdie variasies in uitbeeldings dui daarop dat daar nie werklik ’n vasgestelde patroon vir kraakversierings bestaan het nie, en dat kraakeienskappe verskillend en na willekeur deur die versierder toegepas is. Die besondere hoë kwaliteit van die skerwe en die styl en kleur van die versierings bewys ook verder dat daar teen 1630, toe die São Gonçalo gesink het, ’n hoogtepunt in die uitbeelding van die kraakstyl was, want nie die Witte Leeuw, São João Baptista of die Santa Maria Madre de Deus, toon diesselfde kwaliteit en kleurtinte as wat by die São Gonçalo voorkom nie.⁵⁹ Dat die kraakstyl in hierdie tydperk minder volop is as wat byvoorbeeld by die Witte Leeuw voorkom, is duidelik, want ’n redelike hoeveelheid skerwe wat op die oorgangstyl dui kom ook by die São Gonçalo-skerwe voor, asook ’n groep skerwe wat ’n voortsetting, of herlewing van tradisionele style toon, soos aaneenlopende randmotiewe, wat nogal ooreenkoms toon met dié van die Jiajing-tydperk.

⁵⁶ Addendum B (ii), Afbeelding 8.

⁵⁷ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 131, fig. 143 en 144 (Kobe City Museum).

⁵⁸ Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p. 105, (Inv. no. 6414, 6415, 6416,) en pp. 106- 113, (Inv. no. 6418-6474).

⁵⁹ Addendum C, Indeling-V.E. STYL 4: Afbeelding: i (a), (b) en (c).

Tog toon die meeste skerwe met kraakstyleienskappe van die São Gonçalo-wrak 'n verbasende ooreenkoms met dié van die Witte Leeuw, ten spyte van die 17 jaar verskil tussen die twee wrakke. Dit bewys dat die kraakstyl in 'n groot mate vir 'n lang tyd onveranderd voortgesit is. Dit bemoeilik die taak om kraakstyle presieser te dateer, soos wat McElney, Rinaldi en Shangraw en Von der Porten dit probeer doen het.

'n Opmerking wat by McElney se bespreking van die kraakstylontwikkeling gemaak kan word, is dat hy ook die skerwe van die wrak van die São Gonçalo by sy bespreking insluit, maar sonder enige bronverwysing of aanduiding waar hy sy inligting gekry het. Die enigste publikasies wat enigsins iets oor die São Gonçalo bevat, is een deur P. Storrar, wat handel oor die geskiedenis rondom die skip se stranding waarin daar 'n paar skerwe afgebeeld is, en die kort artikel deur E. Axelson in "Antiques in South Africa" na die ontdekking van voorwerpe van die São Gonçalo in 1979.⁶⁰ Dit is dus te betwyfel of dié outeur genoegsame inligting oor hierdie wrak gehad het waarvolgens die skerwe beoordeel kon word.

'n Verdere gevolgtrekking oor die kronologiese verloop van die kraakstyl soos McElney, Rinaldi, Shangraw en Von der Porten dit uiteengesit het, is nie oortuigend genoeg gemotiveer nie. Die daterings wat aan sekere style toegedeel is volgens tydperke soos tussen 1585-1590, tussen 1590-1605 en tussen 1595-1620, van Shangraw en Von der Porten. Rinaldi se breër indeling is tussen: 1570-1625, tussen 1595-1645 en tussen 1595-1650, maak nie sin nie. Daar bestaan ook geen rasonale verduidelikings om die indelings en daterings van Shangraw en Von der Porten te onderskryf nie. Vergelyk byvoorbeeld die datums, gekoppel aan "Type VII B", (1590-1605), "Type VIII B", (1605-1645), asook "Type IX", (1595-1605), "Type X A", (1595-1620) en "Type X B", (1595-1650), waarvolgens die randmotiewe se besonderhede wat in die Wanli-tydperk sou begin het.⁶¹ Dieselfde geld vir Rinaldi se bepaling van datums vir die ontwikkeling van randmotiewe. Haar benadering is versigtiger, maar sy verbind ook sekere ontwikkelings aan datums waarvoor daar geen

---

⁶⁰ Kyk P. Storrar, *Drama at Ponta del Gado*, Johannesburg, 1988 en E. Axelson, "Relics from the São Gonçalo at Plettenberg Bay", *Antiques in South Africa*, vol. 8, 1980, pp. 37-40

⁶¹ Shangraw en Von der Porten, *Kraak plate design sequence*, pp. 8-15.

grondige bewyse bestaan nie.⁶² Dié kronologiese indelings is dus veel te gekompliseerd uiteengesit. Buitendien is die teorieë van McElney en Shangraw en Von der Porten gebaseer op 'n skrale paar honderd skerwe wat aan die kus van Kalifornië gevind is. Daarenteen is daar by die navorsing van skerwe aan die Suid-Afrikaanse kus meer as 80 000 skerwe geïdentifiseer en ondersoek, wat 'n veel groter verskeidenheid bied vir die beoordeling van die kronologiese ontwikkeling van die motiewe. Hierdie skerwe bewys dat meer as een styl van die verskillende kraakmotiewe gelyktydig uitgevoer is.

Die motiewe wat as oorgangstyl beskou word, bewys ook dat dit 'n styl is wat te gelykertyd met kraakstyl ontwikkel het. Die oorgangstyl is waarskynlik by een groep oonde begin, terwyl ander nog voortgegaan het om kraakware te produseer.

Wat die verdere ontwikkeling van die kraakstyl betref, moet voortdurend in gedagte gehou word dat die voorrade wat deur die Portugese en ander Europese lande aangekoop is, nie slegs van een pottebakkersoond af kom nie, maar van verskeie van die duisende oonde wat by Jingdezhen en omgewing pottebakkersware vervaardig het, sowel as by die talle provinsiale oonde wat ook in bedryf was. Elke oond se styl sal ietwat verskil van dié van 'n ander. Die voorwerpe is met die hand geskilder, wat beteken dat die klein unieke byvoegings of weglatings van 'n kunstenaar tot 'n sekere individualisme te midde, of ten spyte, van die algemene skema wat wyd toegepas is, kan lei. Dit verklaar die verskil in detail wat by kraakrandmotiewe voorkom en deur Shangraw en Von der Porten uitgesonder is in 'n poging om 'n fyn kronologiese indeling saam te stel.

Nog 'n gevolgtrekking oor 17de- eeuse kraakporselein, is dat die bestudering van die skerwe wat aan die Suid-Afrikaanse kus voorkom, bewys dat die kraakstyl oor 'n baie lang tyd gemaak is en nie beperk is tot die Wanli-tydperk (1573-1619), soos baie van die navorsers voorheen geoordeel het nie. Die porseleinskerwe van die wrakke van die Santissimo Sacramento en die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro bevestig dat die kraakstyl minstens tot aan die einde van die Ming-dinastie in 1644 voortgeduur

---

⁶² Rinaldi, *Kraak porcelain*, pp. 40, 41.

het, soos ook deur die ontdekking van die Hatcher-wrak bewys is.⁶³ Die meeste navorsers wat oor kraakporselein geskryf het, het voor die ontdekking van die Hatcher-wrak die mening gehuldig dat die oorgangstyl die kraakstyl opgevolg het en van die einde van 1619 tot aan die einde van die Shunzhi-tydperk in 1661 geduur het, en gevolglik die tydperk van die Ming- na die Qing-dinastieë oorbrug het. Die Hatcher-wrak het navorsers beter insig gegee in die studie van die kraakstyl en daar is tot die besef gekom dat daar saam met die oorgangstyl voortgegaan is met die maak van kraakstylporselein. Dit word ook bevestig deur die skerwe wat by die São Gonçalo (1630), die Santissimo Sacramento (1647) en die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro (1647) gevind is.

'n Verdere opvatting wat in verskillende bronne na vore kom, is dat die bodems van uitvoerporselein onegalig afgewerk is en dat die oppervlak riwwe toon wat deur die pottebakkerswiel veroorsaak is. Daarby word dikwels die bewering gemaak dat die meeste bodems van uitvoerware in die 16de en 17de eeu ongeglasuur is.⁶⁴ Die Suid-Afrikaanse kus se skerwe toon nie enige bodems wat ongeglasuur is nie. Hoewel sommige bodems onegalig afgewerk is, kom daar selde riwwe in die bodems voor. Dit is verder interessant om daarop te let, dat op al die Jiajing-tydperk se skerwe, elke voorwerp se bodem, 'n enkel of dubbele sirkel, of in uitsonderlike gevalle, 'n vierkant bevat, of daar 'n karaktermerk in voorkom, of nie. Maar, sedert die Wanli-tydperk, soos by die skerwe van Haga-Haga, en by al die ander wrakke daarna, is daar selde 'n ring onder die basis van voorwerpe teenwoordig. Waar sirkels wel voorkom, is dit gebruik om 'n merk te omring, maar daar kom ook merke voor wat nie omring is nie.

'n Ander gevolgtrekking wat gemaak is, is dat nie een van die skerwe wat aan die Suid-Afrikaanse kus voorkom, regeringsmerke bevat wat uit die tydperk waarin die voorwerpe gemaak is, dateer nie. Regeringsmerke wat wel voorkom, is almal van 'n tydperk vroeër as waaruit die wrak dateer. Dit bevestig die vermoede dat regeringsmerke óf baie laat in 'n betrokke regeringstydperk op die voorwerpe aangebring is, of dat dit eers in die daaropvolgende tydperk aangebring is. By die

---

⁶³ Kyk Christie's, *Fine and important late Ming and Transitional porcelain*.

⁶⁴ Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, p. 127. Kyk ook Pope, *Chinese porcelains from the Ardebil shrine*, p. 137.

Jiajing-tydperk se skerwe kom die merke van die Xuande-tydperk (1426-1435) dikwels voor, asook die merke van die Chenghua-tydperk (1465-1487). By die Haga-Haga skerwe is geen identifiseerbare regeringsmerke gevind nie. Die skerwe by die ander wrakke bevat selde merke, maar enkele skerwe bevat merke van die Chenghua-tydperk (1465-1487) en die Zhengde-tydperk (1506-1521). Merke met spreuke of gelukwense kom meer dikwels by Jiajing skerwe voor. Die “chang-ming-fu-gu”-merk, wat ’n lang lewe, rykdom en voorspoed beteken, kom slegs by die Jiajing-skerwe (die wrakke van die São João van 1552, en die São Bento van 1554) voor.

Wat die kleur van die kobaltversierings betref, is die volgende gevind: dit is moeilik om die verskillende kleurtinte te beskryf en te bepaal, selfs met behulp van ’n kleurkaart. Daar is baie faktore wat die voorkoms van die kleur van die versierings kan beïnvloed, onder andere die kleur en/of dikte van die glasuur en die mate van verwerking deur die see. Wat wel opvallend is, is die groot verskeidenheid van kleurtinte wat by elke wrak se skerwe voorkom, van helderblou tot bleekblou tot onsuiver inkerige- en grys tot byna swart tinte. Dit bewys dat suiwer kobalt in verskillende verhoudings met inheemse kobalt vermeng is. ’n Groter verskeidenheid van kleurtinte kom by die Jiajing-skerwe voor, maar die helder suiwer blou tint is opvallend. By die Haga-Haga-skerwe kom daar weer ’n groter variasie van kleurskakerings voor sodat die motiewe meer diepte vertoon. Groot moeite is gedoen om verskillende skakerings van blou te verkry waardeur meer diepte aan ’n uitbeelding verleen is. Die groot gedeeltes wat in egalige blou as agtergrond-kleur by die Haga-Haga skerwe voorkom, is ook opmerklik. Die kobaltkleure van die 17de eeuse wrakke toon ’n groot verskeidenheid van kleurtinte, van suiwer helder blou tot die silwerige blou wat met die kraakstyl verbind word, en selfs sagte pastelblou asook onsuiver inkerige tot grys kleurtinte. Die kleur waarin motiewe van die oorgangstyl geskilder is, toon ’n effense groenblou tint teenoor die meer perserige tint van die kraakstyl. Die kleurverskille wat op verskillende motiewe van dieselfde voorwerp voorkom, is moontlik toe te skryf aan die metode van werkverdeling waar een persoon aangewese was op die skilder van die lyne of randmotiewe alleen en ander skilders weer gedeeltes van ander motiewe geskilder het. Dit sou verklaar waarom baie van die lyne se kleur verskil van die hoof- en ander motiewe. Daar is ’n groot

verskeidenheid van kleurverskille in versieringsmotiewe by al die wrakke aan die Suid-Afrikaanse kus teenwoordig. Dit bewys dat voorwerpe by 'n verskeidenheid van oonde aangekoop is, waarvan sommige waarskynlik die hoofoode by Jingdezhen - die beter gehalte helder en suiwer kleur kobalt bevat, terwyl die meeste kleiner provinsiale oonde van inheemse kobalt gebruik gemaak het wat nie in al die gevalle goed gesuiwer is nie.

Volgens bronne het die keiserlike oonde in die middel 16de eeu nie veel porseleinware vir die keiserlike hofhouding gemaak nie. Dit is dus moontlik dat die Portugese ook voorwerpe wat deur hierdie oonde gemaak is, bekom het omdat hulle direkte toegang tot China gehad het. Ongeveer 12%, van die skerwe wat by die 16de-eeuse wrakke gevind is, bestaan uit provinsiale ware. Dit verteenwoordig die ware wat met direkte lyne geskilder is, sonder 'n "wash". Die bepaalde tekenstyl, in dowwe tot grysswart kobaltblou en die growwer porseleintekstuur wat gryserig vertoon met slordiger randmotiewe, kan as provinsiale ware beskou word. Tog vergelyk hierdie skerwe nie met die eienskappe van die Swatow-ware nie. Met verloop van die 17de eeu, is meer en meer voorrade van verskillende oonde aangekoop, die groot verskeidenheid kwaliteite wat deel van die vragte van die 17de-eeuse wrakke was, bevestig dit.

'n Gevolgtrekking wat ook uit die skerwe van wrakke aan die Suid-Afrikaanse kus gemaak kan word, hou verband met die aanname dat die Nederlanders 'n invloed op die uitbeeldings en fatsoene op porseleinware van die 17de eeu sou gehad het. Rinaldi beweer dat die Portugese porselein aangekoop het wat beskikbaar was, maar dat Nederland sedert die begin van die 17de eeu meer konserwatief aangekoop het waardeur die Chinese pottebakkers se kreatiwiteit gedemp is.⁶⁵ Die skrywer voer egter geen rede aan vir hierdie stelling nie en daar kon geen bewyse vir hierdie aanname gevind word nie. Die voorwerpe wat uit opgrawings in China verkry is, toon byvoorbeeld dieselfde styl- en uitbeeldingswyses op die porselein as wat op die skerwe van Portugese wrakke voorkom, en verskil ook nie noemenswaardig van die ware wat die Nederlandse mark in die 17de eeu bereik het nie. Dit beteken dat die

---

⁶⁵ Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 62

porselein wat uitgevoer is en dit wat vir die plaaslike mark gemaak is, die heersende styl was wat deur die pottebakkers in daardie tyd gemaak is. Dit is dus onwaarskynlik dat die Nederlanders enige invloed in die 16de en vroeë 17de eeu op die porseleinstyl kon gehad het, veral omdat hulle nie in daardie stadium direkte toegang tot China gehad het nie.

Sommige navorsers se mening dat die kraakstyl beperk is tot die Wanli-tydperk tussen 1573 en 1619, bestaan vandag nog. Waar ou bronne geraadpleeg word vir die datering van porselein uit die Wanli-tydperk, trap baie mense in die slaggat van verouderde daterings. So byvoorbeeld het die skrywers van die katalogus by 'n uitstalling van "The Cape House in Stellenbosch", dié fout gemaak om twee borde wat duidelik baie laat Ming- of die Qing-dinastie dateer kan word, as uit die Wanli-tydperk tussen 1573 en 1620 te dateer. Die versierings op die rand van hierdie borde, bestaande uit tulpe- en Iznik-blommotiewe en die randindelings is net vaagweg op dié van kraakstyl gegrond, en is beslis nie uit die Wanli-tydperk nie.⁶⁶

Die skerwe van die wrakke aan die Suid-Afrikaanse kus toon nie enige tulpagtige blom-uitbeeldings soos McElney se indeling "Group VII" (1625-1640) nie. Volgens hom, het die geometriese motiewe teen 1625 verdwyn en is dit vervang deur tulp-uitbeeldings wat nie voorheen voorgekom het nie.⁶⁷ Hy beweer dat die Nederlandse handelaars tulpmotiewe as voorbeelde aan die Chinese pottebakkers gegee het om te kopieer. Daar kon egter geen bewyse vir die stelling gevind word nie. Hierdie aanname is gegrond op die feit dat tulpe in die 17de eeu aan Nederland bekend gestel is en sodoende gewild geraak het.⁶⁸ Dit is nie bekend wanneer die Iznik-motiewe wat tulpe insluit, die eerste keer by die kraakstyl ingesluit is nie.⁶⁹ Die styl van die randmotiewe wat op skerwe uit die Portugese wrakke van die laat Ming-dinastie

---

⁶⁶ D. Viljoen and M. Stevenson, *The Cape House, an exhibition of 17th-, 18th- and 19th-century ceramics, furniture and paintings relating to the Cape of Good Hope*, 11 February-15 February, 1998. Cape Town, 1998. Vergelyk ook Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 164, fig. 203.

⁶⁷ Hierdie bespreking deur McElney is vervaar in Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p. 51.

⁶⁸ Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, p. 51.

⁶⁹ Die Iznik-motiewe is die motiewe op keramiek waarvoor die Turkse dorp Iznik bekend is. Dié motiewe bevat gestileerde blomme wat ook tulpmotiewe insluit. Iznik-ware het, soos die tulpbolle, ook Nederland in die 17de eeu bereik. Misugi, *Chinese porcelain collections in the Near East*, vol. I, p. 44.

voorkom, sluit nie enige Iznik- of tulpmotiewe in nie, hoewel daar tog voorbeelde van hierdie motiewe by die Hatcher-wrak voorkom.⁷⁰ In ander Nederlandse versamelings kom Iznik- en tulp-motiewe dikwels saam met sentrale motiewe voor wat eienskappe van die laat Oorgangstydperk, insluit.⁷¹ Daar is nog baie onsekerheid oor die datering van hierdie motiewe, asook oor die motiewe van die laat Oorgangstydperk omdat daar so min voorbeelde bestaan wat met sekerheid gedateer is.

Dit is moontlik dat die oonde wat tradisioneel kraakware gemaak het ook voorwerpe in die oorgangstyl gemaak het. Die voorwerpe wat in die kraakstyl versier is, kon dus by dieselfde oonde voortgeduur het as goedkoper massaprojekte, want dit is reeds bewys dat hierdie twee style saam geproduseer is. Butler beskou die Hoog-oorgangstydperk as behorende tot die laaste dekade van die Ming-dinastie van 1634 tot 1644.⁷² Daarom sou verwag kon word dat meer porselein van hierdie styl by die skeepswrakke van die Santa Maria Madre de Deus (1643), die Santissimo Sacramento (1647) en die Nossa Senhora da Atalaia do Pinheiro (1647) teenwoordig behoort te wees. By die laasgenoemde wrakke kom wel enkele skerwe van hierdie styl voor, maar geen skerwe wat by die Santa Maria Madre de Deus gevind is, dui op die oorgangstyl nie. Die rede waarom daar nie veel skerwe van die oorgangstyl by Portugese skeepswrakke teenwoordig is nie, is ook 'n aspek wat verdere navorsing vereis.

Nog 'n gevolgtrekking wat uit die skeepswrakke aan die Suid-Afrikaanse kus gemaak kan word, is dat daar nie enige voorwerp voorkom wat dui op fatsoene wat deur die Nederlanders geïnspireer is nie. Miedema beweer dat die Nederlanders besware gehad het teen die porselein wat hulle bereik het, omdat die fatsoene onreëlmatig was, krake in die wande getoon het en te dun was om te vervoer. Daarom het die Nederlanders in 1635 houtmodelle na China gestuur om gekopieer te word. Hiermee beweer Miedema, het die produksie van kraakporselein opgehou en het en dat 'n nuwe styl ontwikkel het. Bierbekers en mostertpotjies is bygevoeg tot die fatsoene, en die kwaliteit was

⁷⁰ Christies, *Sale of fine and important late Ming and transitional porcelain*, 12–13 June, 1984, p. 51, fig. 599, en 592.

⁷¹ Vergelyk Rinaldi, *Kraak porcelain*, p. 164, fig., 203- 204, (Institute Néerlandaise, inv. 6967), wat selfs ook Nederlandse geboue bevat en as 1835 gedateer is.

⁷² Butler, Medley and Little, *Seventeenth century Chinese porcelain*, p. 74.

veel beter. Hy aanvaar dat die oonde wat voorheen kraakstyl geproduseer het, herorganiseer is en dat met oorgangstylware daarna begin is wat deur die keiserlike oonde verkry.⁷³

Daar kan heelhartig met H. A. Daendels saamgestem word, wat van hierdie opvatting verskil. Hy skryf dat, so lank as wat daar nie genoeg bekend is oor die porseleinmotiewe en -fatsoene wat deur die Portugese aangekoop is nie, dit aanvaar kan word dat porselein aangekoop is wat in die algemene smaak geval het. Hy meen ook dat die porselein in die styl van die Oorgangstydperk, niks anders is as 'n voorsetting van die styl van die 16de eeu nie en skryf dat die Oorgangstydperk se styl nie "... een uitvinding van de 'Heren Zeventien', de bewindhebbers van De Verenigde Oostindische Compagnie of van een hunner 'dienaren' in de Oost, die collectie modellen samenstellen die in 1635 van Formosa na China werd gezonden"⁷⁴ is nie. Hoewel daar nie met Daendels saamgestem kan word, dat die styl van die Oorgangstydperk slegs 'n voortsetting van die 16de-eeuse styl is nie, kan dit met redelike sekerheid aanvaar word dat die oorgangstyl eerder die nuwe produk was wat teen 1630 deur die hoofoonde van Jingdezhen gemaak is vir die steeds groeiende aanvraag, nie net vanuit Europa nie, maar ook vanuit Japan.⁷⁵ Die stelling dat die produksie van kraakporselein hier opgehou het, en voortgesit is deur die styl van die Oorgangstydperk, is deur die vondse van die Hatcher-wrak (1643 of later) sowel as dié van die São Gonçalo-wrak (1630) en die ander skeepswrakke weerspreek en bevestig dat die kraakstyl nog saam met die oorgangstyl gemaak is en voortgeduur het tot minstens 1647. Nie enige van die Portugese wrakke bevat skerwe wat dui op voorwerpe met Europese fatsoene nie. Selfs die Hatcher-wrak, wat na bewering vir die Nederlandse mark bestem was, het enige voorwerpe op gehad met definitiewe Europese fatsoene nie. Die vragbriewe van die VOC-skepe maak melding van sodanige bestellings, maar daar bestaan geen sekerheid dat dit voor 1650 deur die Chinese pottelbakkers uitgevoer is nie.

---

⁷³ Miedema, *Kraak porselein en oorgangsgoed*, p. 4.

⁷⁴ H. A. Daendels, "Japanese blue-and-white porcelain made to order for the Dutch", *Mededelingenblad Nederlandse vereniging van vrienden van de ceramiek*, p. 5, vol. 101/102, 1981.

⁷⁵ Butler, Medley and Little, *Seventeenth century Chinese porcelain*, p. 10.

Wat die Swatow-ware betref, is dit opvallend dat die São Gonçalo die enigste wrak aan die Suid-Afrikaanse kus is waar skerwe van hierdie ware gevind is. Daar is hoofsaaklik twee uitbeeldings op dié ware by die São Gonçalo-wrak teenwoordig. Die meeste Swatow-ware wat in Nederlandse versamelings is, toon 'n ooreenkoms met dié van die kraakstyl, soos ook in die versameling van die Prinsessehof-Museum teenwoordig is. Swatow-ware is moeilik dateerbaar omdat dié pottebakkers vir 'n lang tyd daarna nog volgehou het om verskeie style wat deur die hoofonde by Jingdezhen in gebruik was te kopieër, maar veral kraakstyle is lank op Swatow-voorwerpe toegepas.⁷⁶ Tot nog toe is geen maatstawwe gevind waarmee Swatow-voorwerpe vergelyk kan word om dit nader te kan dateer nie. Die afwesigheid van hierdie ware by die ander wrakke aan die Suid-Afrikaanse kus, beteken waarskynlik dat die Portugese nie voor 1630 dié ware by die suidelike provinsies van China aangekoop het nie. Die hawe van Swatow se geografiese ligging is teenoor Formosa, waar die Nederlanders sedert 1624 gevestig was. Hiervandaan kon die Chinese jonke Formosa maklik bereik, met die gevolg dat hierdie ware meer gereedelik tot die beskikking van die Nederlanders was. Dit is onverklaarbaar waarom die Swatow-ware ingesluit is as deel van die vrag van slegs die São Gonçalo-wrak en waarom daar byvoorbeeld ook net hierdie twee style van motief-uitbeeldings voorkom soos bespreek is in hoofstuk V, in teenstelling met die groter verskeidenheid van motiewe op die Swatow wat by die Witte Leeuw aangetref is.⁷⁷ In hierdie opsig is daar ook nog talle onbeantwoorde vrae wat op verdere navorsing wag.

Die nuwe tegnologiese ontwikkeling en die internasionale aandag op die soeke en ontginning van skeepswrakke in die afgelope tyd, sal na verwagting resultate oplewer wat verdere navorsingsgeleenthede bied. Die Portugese skeepswrakke wat nog onontdek langs die Suid-Afrikaanse kus lê, bied hierdie moontlikhede. Historiese skeepswrakke ouer as 50 jaar word deur die *Wet op Nasionale Gedenkwaardighede* beskerm, maar die toepassing van die wet bly 'n probleem. Dr. Bruno Werz, wat aan die voorpunt van maritieme argeologie in Suid-Afrika staan, wys daarop dat hoewel daar in die verlede insidente van ongemagtigde optrede gerapporteer is, dit nie tot

---

⁷⁶ Ibid., p. 58, (fig. 42), p. 67, (fig. 46-66).

⁷⁷ Van der Pijl-Ketel, *The ceramic load of the 'Witte Leeuw'*, pp. 196 – 203.

geregtelike aksie gelei het nie.⁷⁸ Hoe langer dit neem om hierdie wrakke museumkundig te ontgin, hoe groter is die gevaar dat roofduikers dit mag vind en plunder. 'n Daadwerklike poging behoort aangewend te word om hierdie wrakke te vind, veral omdat hulle nie net die eerste Portugese nie, maar ook die eerste Europese skepe is wat met vol vrugte handelsware van die Ooste af terugkeer het. Die Portugese bronne haal syfers aan van 130 Portugese skepe wat in die tydperk tussen 1550 en 1650 vergaan het.⁷⁹ Hierdie syfers beteken dat in die see om Suid-Afrika moontlik veel meer geheime bewaar word as waarvan ons bewus is. Met hierdie studie word dit verder beklemtoon dat geen Portugese wrak met 'n Oosterse vrag uit hierdie tydperk tot dusver op enige ander plek in die wêreld gevind is nie. Die São Bento is die eerste Portugese wrak met so 'n vrag aan boord wat gevind is. Dit is kommerwekkend om te verneem dat die wrak vir finansiële gewin geëksploiteer is en dat unieke kulturele en historiese inligting vernietig is deur verkeerde bergingsaktiwiteite.⁸⁰ 'n Aantal van die kanonne en ook porseleinvoorwerpe wat van hierdie wrak afgehaal is, is in die hande van privaatpersone, terwyl voorwerpe selfs per openbare veiling verkoop is.⁸¹ Hierdie vondse hoort in museums, nie net in Suid-Afrika nie, maar ook in Portugal. Al is die moontlikheid skraal dat die wrakke aan die Suid-Afrikaanse kus groot fortune sal oplewer, is dit van onskatbare kultuurhistoriese waarde. Dit bied op verskillende terreine baie goeie navorsingsmateriaal.

---

⁷⁸ B.E.J. S. Werz, Maritiem argeologiese ondersoeke in 'n Suid-Afrikaanse konteks: doelstelling, metode en praktyk. *Tydskrif vir Geesteswetenskappe*, vol. 33, 1993, p. 25.

⁷⁹ Mathew, *History of the Portuguese navigation in India*, p. 259.

⁸⁰ Kyk ook Werz, Maritiem argeologiese ondersoeke in 'n Suid-Afrikaanse konteks... p. 24.

⁸¹ Persoonlike gesprek met S. Welz, van die afslaaersfirma, Stephen Welz en Kie. Johannesburg.